

UNITÁRIUS ÉLET

Kéthavonta megjelenő folyóirat · 2009. január–február · 63. évfolyam 1. szám

FARSANG

A tartalomból:

Rendhagyó töprengések az új év első napjai alkalmából
Egyházi jövőképem · Unitárius nagyjaink · Akik előttünk jártak
Könyvrecenzió (Szinte Gábor: Tett és semmi más) · Gyerekeknek

Az egyházi főhatóságok 2008-ban hozott határozatai

Az Egyházi Főtanács 2008-ban egy alkalommal ülésezett, november 22-én. A tanácskozáson nem jelentek meg a tagok az Alaptörvény által előírt számban, ezért az határozatképtelen volt.

Az Egyházi Képviselő Tanács egy alkalommal ülésezett, július 12-én. A hozott határozatok:

2.c. Az egyházi Képviselő Tanács egyhangúlag elfogadta Elekes Botond főgondnok indítványát arra vonatkozóan, hogy az Egyházi Főtanács tagjai megfigyelőként vehessenek részt az Egyházi Képviselő Tanács ülésein.

3. Az Egyházi Képviselő Tanács 22 igen szavazattal két nem szavazat ellenében, tartózkodás nélkül elfogadta az egyház 2007. évi zárszámadását.

4. Az Egyházi Képviselő Tanács 22 igen szavazattal két tartózkodás mellett elfogadta az egyház 2008. évre szóló költségvetés sarokszámait.

Bevétel: 86.614.443 forint;

Kiadás: 67.992.023 forint;

Zárókészlet: 18.622.410 forint.

5. Az Egyházi Képviselő Tanács 22 igen szavazattal két tartózkodás mellett elfogadja Elekes Botond főgondnok javaslatát arra vonatkozóan, hogy az Elnökség a következő Egyházi Képviselő Tanács ülésére dolgozzon ki dr. Németh

Zoltán jogtanácsos bevonásával egy, a bérleményekkel kapcsolatos egységes koncepciót. Ezen belül a tagság egyhangúlag fogadta el azt a javaslatot, miszerint a hódmezővásárhelyi és debreceni ingatlanok bérleti díjait kötelesek a jövőben befizetni a központi költségvetésbe. Az Egyházi Képviselő Tanács egyhangú szavazattal elfogadta az egyház 2008. évi költségvetését.

6. Az Egyházi Képviselő Tanács egyhangúlag felhatalmazta a mindenkori püspököt, főgondnokot, főkönyvelőt és főszámvevőt, hogy a ciklus hátralévő idejében gyakorolja a tulajdonosi jogokat a Heltai Kft. felett az Egyházi Képviselő Tanács helyett és nevében.

7. Az Egyházi Képviselő Tanács egy tartózkodás mellett, egy nem szavazat ellenében 20 igen szavazattal elfogadta a Heltai Kft., Kelemen Attila ügyvezető által készített beszámolóját.

8. Az Egyházi Képviselő Tanács egy tartózkodás mellett, egy nem szavazat ellenében 20 igen szavazattal elfogadta Rázmány Csaba püspök indítványát, hogy adjuk el a polgárdi temető beépíthető, a szomszéd által kért telket minimum 2,5 millió forintért.

Lejegyezte:
Balácsi László
egyházi főjegyző

UNITÁRIUS ÉLET • A MAGYARORSZÁGI UNITÁRIUS EGYHÁZ LAPJA

Megbízott szerkesztők:

**Balácsi László, dr. Karner Ottó,
Kelemen Miklós, Léta Sándor**

Szerkesztőség címe:

1055 Budapest, Nagy Ignác utca 2-4.

Telefon/fax: 311-2801

Internet: <http://unitarius.lap.hu>

Terjeszti a

Magyarországi Unitárius Egyház.

Felelős kiadó:

Magyarországi Unitárius

Egyház

Index: 25 842

Megjelenik kéthavonta.

Nyomdai munkák:

Opticult Bt.

ETO-Print Nyomdaipari Kft.

HU ISSN 0133-1 cv 272

Előfizethető:

A lelkési hivatalokban (Budapesten és vidéken) vagy befizetési csekken.

Bankszámlaszám:

11713005-20011631

Egyes szám ára: 400 Ft

Évi előfizetési díj: 2400 Ft

A Magyarországi Unitárius

Egyház internetcíme:

www.unitarius.hu

<http://unitarius.lap.hu>

Kéziratokat nem őrzünk meg és nem küldünk vissza.

A folyóiratban megjelenő írások nem feltétlenül tükrözik a szerkesztőség álláspontját.

Következő lapzártá:

2009. április 15.

RENDRHAGYÓ TÖPRENGÉSEK AZ ÚJ ÉV ELSŐ NAPJAI ALKALMÁBÓL

Kászoni József

Szoktál-e valamit forgatni a te szívedben? Azóta foglalkoztat ez a mondat, ezen belül meg ez a pár dőlt betűs szó, hogy Jézus születésének a történetében ráakadtam a következő mondatra: „Mária pedig mindez ígéket megtartja, és szívében forgatja vala.” (Lk 2, 19 Károli Gáspár fordításában). Nos belegondoltam, mire utal ez a kifejezés, és nem csodálkoztam azon, hogy Mária „forgatta a szívében” a gondolatait.

- Ott, akkor a karácsonyi történet alkalmával, egy tizenéves gyereklány szülte meg első gyermekét az istálló hátsó fertályában, és sok mindenben tanácstalan...

- Férje meg az adók miatt morog, meg amiatt, hogy a helybeli főmufti egy bizonyos Heródes, elrendelte a csecsemők legyilkolását...

- És ha ez sem volna elég, amin elgondolkozhat, akkor meg ott vannak a látogatóba érkező csillagiósok, birkatenyésztők és angyalok nagy jövés-menése, akik mind egymás kezébe adják a kilincset kérdéseikkel, kinyilatkoztatásaikkal, énekeikkel...

- És mindennek a tetejében meg az állatok ott bent az istállóban, akik Máriával együtt szoronganak, ráadásul még beszélni is tudnak.

A jó öreg *Jób* annak idején hasonlóan gondolkodóba esett egy hamuhegy tetején. Meg *Jónás* is, a füledt sötétségben ücsörögve, nyakig egy bálna gyomornedveiben. Lefogadom, hogy ők is életük különös helyzeteiben forgattak egyet s mást szívében.

Így jutok el lassan, ezt a bevezetést követően, önmagamhoz, aki szintén szoktam forgatni dolgokat a szívemben. Mondjuk, úgy mintegy három-négy nappal újév után. Amikor még nem történik semmi különös, s talán ezért is nagyon különleges ez az időszak. Talán ez az időszak, amikor minden visszazökken a rendes kerékvágásba. A rokonok, akikkel együtt töltöttük az újévet, a szilveszterezés mámorát, már hazamentek. A karácsony meg, úgy ahogy jött el múlt, és bármilyen volt is – jó vagy rossz – túl vagyunk rajta. Az ünnepi rendetlenség felszámolva. A ház, a lakás kitakarítva. A maradék kidobva. Ilyenkor az adóbevallással – az utóbbi időben aláíratják velünk, hogy önkéntes adózók vagyunk – még korai lenne vesződni. Aki szerencsésebb helyzetben van, mint én, megállapíthatja a kerti munkának sem jött el még az ideje.

De azért mégsem valódi uborkaszazon ez. Mert újév első vasárnap délutánján, egy sétára indulva, azt tapasztalom, hogy az élet megy tovább. Az átlagosnál tüzetesebb vizsgálat után a fák ágain, észrevehetően előtűnnek az új tavasz rügyei, az ágyások mélyén pedig a hóvirágok, a nárciszok, a krókuszok valami mocorgást éreznek „lábujaik” alatt. Meg már a nappalok is érzékelhetően hosszabbak valamelyest.

A szívedben, a szívünkben forgatni valamit, nem annyit tesz, hogy merengsz vagy szomor-kodsz, mégcsak nem is töprengsz. Hanem annyit, hogy mélyen elcsodálkozol valamin.

Abban az időszakban, amelyről most írok, annak egy délutánját teljes egészében átmorfondíroztam, így a csodálkozás napjává avasztam.

- Azokról a volt osztálytársaimról morfondíroztam, akikkel évtizedekkel ezelőtt éveken keresztül együtt jártam iskolába, akiket régés szerettem is. Hol lehetnek most? Hogy nézhetnek ki? Vajon lemaradtam-e valami jó dologról, amióta nem találkoztam velük? Mi lenne, ha megkeresném, ha felhívnám őket? *Hé én vagyok, az! Ki az az én...?*

- Azokról is morfondíroztam, akik még nem tudják, de jövő ilyenkor már nem lesznek köztünk, hogy velünk együtt morfondírozhassanak. Vajon segítene-e rajtuk, ha már most tudnák? És mi van azokkal a gyerekekkel, akik jövő ilyenkor már köztünk lesznek, de még csak szüleik vágyaiban léteznek?

- A bebörtönzöttekről morfondíroztam – nem nehéz, velem szemben ott a börtön alagsora, naponta többször is ráeshet a tekintetem, az irodám ablakából – főleg azokról, akiket igazságtalanul büntetnek, ítélnék el. Van-e, lehet-e számukra remény?

„Csodálkozásnap” morfondírozásom közepette egyszer azon veszem észre magam, hogy titkos paktumot kötöttem saját magammal. Erről az ember másoknak nem beszél. Nem akarja, hogy olyan bárgyú dolgon kapják rajta, amilyen az újévi fogadkozás. Az ember ezt megtarthatja magának, így nem kerülhet szorult helyzetbe, amiért azt teszed, amiről megfogadtad szentül, hogy nem teszed.

Morfondírozás közben felidéztem középiskolás éveimet. Amikor téli szünetet követően először iskolába mentem, titokban megesküdtem magamnak, hogy az idén jobban fog menni. És egy pár napig tényleg jobban is ment. Nem mindig ment rendszeresen jobban – de az embernek fiatal korában sok minden eltereli a figyelmét – de egy pár nap alatt, a reménybeli lehetőségek néhány napja során, legalábbis magamnak bebizonyítottam, hogy valóban többre lennék képes. Ha akarnám!

Most – életem derekán? – amikor gondolataim óvatosabbak, jóval bizonytalanabbak is, de jobban tükrözik tapasztalataimat, szinte öntudatlanul megígérem magamnak ugyanezt. Többre lennék képes. De nem csak én. Más is. A nagyon nagyok, elnökök, pápa, az emberiség legnagyobbjai is. Valamennyien többre lennének képesek.

És erről eszembe jut egy érdekes történet. Egy ember megtalálta a király lovát, de mivel

nem tudta, hogy az a királyé, megtartotta magának. A király viszont rájött, elfogatta az embert, és a lócsiszárságért meg akarta öletni. Az ember magyarázkodni próbált és azt mondta: hajlandó ugyan elszenvedni a büntetést, de azt tudja-e a király, hogy ő a lovat meg tudná tanítani beszélni? És ha a király már így is tiszteletre méltó uralkodó, mennyivel inkább az lesz a beszélő lóval. Mire a király azt gondolta, mi veszíteni valója lehet? Beleegyezett! Egy évet adott rá. Nos, a barátai mind bolondnak tartot-

ták az embert. De ő úgy vélekedett: ki tudja? A király is meghalhat. Én is meghalhatok. Eljöhet a világ vége. És végül is a király meg is feledkezhet az egésztől. De az is lehet – *persze csak lehet* – hogy *a ló beszélni fog*. Az embernek végül is hinni kell abban, hogy bármi megtörténhet.

Ezért aztán azon a morfondírozó, „csodálkozásnap” délutánon, amikor hazaértem és a feleségem megkérdezte hol voltam, így válaszoltam: Ő hát egy lóval beszélgettem. – Most már neki is van, mit *forгатnia a szívében*.

Nem élcelődöm a Lelkészi Értekezlet meghívójában szereplő témával kapcsolatosan (A lelkeszek jövőképe az egyházunkról – *Szerk.*), de összegezem azonnal támadt meglátásaimat:

1. Magam előtt látok máris egy olyan képet, melyet könnyedén, elképzelésem szerint összerakosgathatok egy adott számítógépes program segítségével. Itt-ott változathatok rajta, csinosíthatom addig, míg egy helyre kerül a cserefa és a pálmafa, alatta ott állok legkedvesebb, engem tisztelő szeretteimmel, hátam mögött is mindig egyenesnek bizonyuló szolgatársaimmal, szaporodó barátaimmal, hiszen azokat is odatehetem, akik lemorzsolódtak életemről az elmúlt esztendő során.

Vagy az én hibámból, vagy az övékéből, vagy másokéból, amit soha nem tudunk tisztázni. Magam mögé gyűjthetem vélt és valós ellenségeimet, a velem együtt érzőket, s irigyeimet egyaránt.

A baj csak az, hogy ez egy mesterkélt, generált, hamis kép, melyben esetleg még több kifogást találnak, akik látják, mint amennyit elhittetni kívánok velük.

2. Egy olyan kép, melyet valóságként láthatok, s ha éppen úgy tetszik, akkor hagyományos módon fehér-feketében, vagy talán színesben megörökíthetek.

1. Nem akarom még egyszer körbejárni az első véleményét, mert könnyen kinevethetnének azok, akik sokkal jobban értenek a számítógép kezeléséhez, s így azonnal felismernék járatlan ségomat. Másodszorban pedig azért nem az én területem, mert vannak bőven ismerőseim, szeretteim, akik nyomban döbbenettel figyelnek rám, hogy hová lett a szókimondás, valóság bevalló, a sunyiságot, alattomoságot, álnokságot nem vállaló, hamis álmoknak be nem hódoló örök „kiabáló”? Így hát azonnal észrevennék a mesterkélt műalkotás mögött a gyorsan, rövid idő alatt befolyásolt „bábot”.

2. A második változat sokkal merészebb, de ugyanakkor – éppen valóság-igénye miatt, sokkal zordabb is. Az a kérdés, hogy akarok-e, akarunk-e komor idő elé nézni, derült égből helyett olyan helyre menekülni, ahol – tudjuk – tartós az esőzés?

Van ugyanis, aki a napsütést szereti, más pedig arra vágyik, hogy olyan helyen éljen, ahol váltakozva teremtet életet az eső és a napsütés.

Belém ez a fajta szemlélet ívódott a közel 5 évtizedre terjedő életem alatt. Nekem már nem kell más! Tudom, hogy közhelyesen hangzik, amikor azzal vigasztalom magam és másokat, hogy „borúra derű” érkezik, de ez így igaz. Régi bölcsesség, mely helyett még nem találtak ki jobbat.

Nekem nagyon fontos, hogy ilyen legyen egyházam jövője is. Amikor kánikula van, azzal nyugtatjuk magunkat és egymást, hogy hamarosan megérkezik a felfrissülést hozó zápor. Ha azonban viharossá vált az enyhület, akkor azért imádkozunk, hogy Isten megóvja szereteteinket, mindannyiunkat. Én már nem tudok

Egyházi jövőképem

– függetlenül az előállt
vagy elkövetkező társadalmi
helyzettől

másként gondolkodni, cselekedni. Nem tudom elfuserálni az imádságra szánható időt, nem tudok egykori szakmám gyakorlásával nagyobb kenyérről álmodozni. Csakis

papként akarom szolgálni a közjót, de úgy, hogy az mindenkinek „jó” legyen.

Engem Isten valahogy mindig megfosztott a rózsaszínű, de ugyanakkor a szürke álmoktól is. Bajnak tartanám, ha nem lenne valamikor Unitárius Egyház Magyarországon, szegénységi bizonyítványként kezelhetnénk azt a rossz döntést, mely embereket hagyna unitárius valósággyakorlat nélkül, azon az alapon, hogy nincs szükség ennyi unitárius papra ebben az országban. Sajnálhatnánk akkor majd, hogy milyen megalázó módon sárba tiporták egyházzszolgáló döntésünket. Mert, amikor papságra szántam el én is magam, csak néhányan figyelmeztettek, hogy „*ujjat akarok húzni a kommunista rendszerrel*”? Most kivel kell ujjat húznom, de miért?

Végül azt mondom, hogy egyetlen unitárius sem engedheti meg magának azt a kényelmet, hogy rosszabb, megpróbálhatóbb időszakba kényszerítse unitárius jövőnket, mint amilyen volt eddig valaha a történelmünk folyamán.

Bízom abban, hogy lesz ép értelem, helyes gondolatcsere annak érdekében, hogy kedvezően alakítsuk saját jövőnket. Csokorba kell kötünk minden ötletet, s kiválasztanunk, melyekről nemcsak feltételezzük a napfényt, árnyékot és esőt, hanem meg is adják mindenkinek a megfelelőit. Így jó kedve lesz a munkásnak és a „*munkaadónak*” egyaránt.

Pap Gy. László

Van-e az unitárius univerzalistáknak teológiájuk?

Milyen sokszor hallhatjuk: „Bármiben hihetsz ha unitárius univerzalista vagy.” Vagy mit szólna ehhez: „Azért járok az Unitárius Univerzalista Egyházba, mert nem hiszek az intézményesített vallásokban.” Mikor ilyeneket hallok, azt mondom magamban: „Te jó ég, meg kell szervezzük az intézményünket!” Tehát van kórusunk. És a kórusnak díszruhája. És vannak lelkészeink. És van templomunk.

Igen, van egy vallásunk – hosszú és nemes történelemmel. Akkor miért értenek mégis félre olyan gyakran? Egyik ok a köztudatban rejlik. Valahányszor az unitárius univerzalisták szerepeltek a nemzeti hírekben, az mindig valami reklám-baklövésről volt kapcsolatos. Mint például annak a lelkésznek az esete, aki a legsúlyosabb AIDS-járvány idején a vasárnapi istentiszteleten ingyenes gumióvszert osztott szét, prédikációjának ezt a címet adva: „The Condom Conundrum.” (A gumióvszer-rejtély). Amúgy nem rossz ötlet, csupán más ahhoz képest, ami az ország legtöbb templomában vasárnap történik. Vagy a gyakorló lelkész-hölgy esete – ő végül is nem lett lelkész –, aki úrvacsorát osztott elhunyt kutyájának emlékére, és ez alkalomból meghívta Berkeley környékének összes macskáját és kutyáját a szertartásra. Az AP hírügynökség fotóján egy hátsó lábain ágaskodó eb szerepel, amint nyitott szájával várja a kenyeret, a kép mellett a szöveg: „A vendégek ugatás és vonakodás nélkül vették magukhoz a szent osztályt.” Megnyugtatóan közlöm veletek, hogy a Portlandi Unitárius Egyház a médiában manapság általában más jellegű hírekben szerepel.

Tény: egy dolog, ami megkülönböztet bennünket az, hogy egy szabad vallás követői vagyunk. És mivel szabadok vagyunk – mint ahogy ez történni szokott ott, ahol szabadság van – a mi vallásunk is teret ad mindenféle örültségnek és visszaélésnek. Am, ha ez a szabadság ára, hát legyen, én akkor is a szabadságot választom!

Hitünknek természetesen vannak követelményei is. De várjunk csak egy percet! Nem fogalmi ellentmondás ez vajon: egy szabad hit követelményei? Egyáltalán nem. Tudod, mikor az unitárius univerzalizmust választod, nem vállalsz elkötelezettséget, nem írsz alá hitelveket. Nem, nem várják el ezt tőled, viszont egy sokkal nagyobb elvárásnak kell eleget tenned. Elvárják, hogy saját hitelveidet válaszd, vagyis, hogy elkötelezd magad saját értelmű és élettapasztalatod mellett, és lelkiismereted követelmé-

nyeinek engedelmeskedve dönts saját teológiai felfogásodról, majd elvárják tőled, hogy annak megfelelően is élj. Azt kérik, hogy vedd nagyon komolyan saját hited.

Végül is, hogy tudna másképpen élni az, aki személyes integritásra törekszik? Merthogy egy nagyon is valóságos értelemben minden teológiai elképzelés önéletrajz. A mi saját élettapasztalatunk, amelyben valóságosan részünk van, amely a világszemléletünket meghatározza. Azt a benyomást jelenti, amely bennünk kialakult a világról és működésének módjáról, valamint hitünk, egyéniségünk értékeiről. Hiszünk abban, amiről *tudjuk*, hogy igaz – vagyis érzelmi tudásunkban – és nem abban, amiről *mások mondják meg* számunkra, hogy igaz. De hogy is lehetne ez másként?

Hogyan jutottunk egy ennyire szabad vallásos hithez? Nehéz küzdelem árán. Ennek hosszú története van – amint már említettem – és emberek haltak meg ezért a szabadságért. Soha, soha nem szabadna ezt magától értetődő kész ténynek vennünk.

Hadd osszak meg veletek egy keveset ebből a történelemből. János Zsigmond, Erdély (ma Románia) fejedelme volt az, aki először a vallásszabadságot törvénybe iktatta, 1568-ban. Néhány éve Romániában jártam, a tordai templomban, ahol ezt a törvényt kihírdették. Van egy nagy kerek kő az előtérben, amely emléket állít ennek az eseménynek – emlékszem, csak álltam ott, és csorogtak a könnyeim. Arra gondoltam, hogy a mi hitünk, a mi vallásunk követői, az unitáriusok voltak azok, akik legelőször kihírdették, hogy mindenki azt a hitet követheti, amelyet kíván, és tették ezt egy olyan korban, amikor embereket máglyahalálra ítélték csupán azért, mert teológiai felfogásuk nem volt megfelelő.

Dávid Ferenc János Zsigmond lelki tanácsadója volt: ő volt az, aki a fejedelem teológiai nézeteit leginkább befolyásolta. János Zsigmond halála után Dávid kegyvesztett lett, elvei miatt letartóztatták és börtönbe vetették. Felgyalogtam azon a hosszú ösvényen addig a helyig, ahol a cellája volt – igazából csupán egy mély lyuk a föld szintje alatt, ahová őt leeresztették – ahol aztán megbetegedett és meghalt.

Híres szavai mégis velünk élnek. Így mondta, egyszerűen: „Nem kell ugyanúgy gondolkodnod ahhoz, hogy ugyanúgy tudjál szeretni.” Tehát, hitelveink lényege tulajdonképpen nem is a hit, hanem a szeretet.

Nagyon sokan meghaltak a vallásos üldözések időszakában. Mozgalmunk a protestáns re-

* Fordító megjegyzése: Dr. Marilyn Sewell a Portlandi Unitárius Egyház főlelkésze.

formáció bal oldali ágából nőtt ki, Kálvin és Luther irányzatához viszonyítva is baloldali. Tudósunkat, Servetust, a *Szentháromság tévelygéseiről* című műve miatt a katolikusok először jelképesen, majd Kálvin később ténylegesen is megégette, könyvének egy példányát combjához kötözve. Mondják: ha csupán egyetlen szót változtat: „Jézus Istennek egy fia” helyett: „Jézus Istennek a fia”, akkor megmenthette volna életét.

Ez tehát a mi örökségünk – vagy legalábbis egy kis ízelítő belőle. Gazdag örökség, büszkék lehetünk rá. Nem könnyed, sekélyes dolog, amiben részünk van. De vizsgáljuk meg közelebbről: miben is hiszünk? Létezik egyáltalán olyan, hogy: unitárius univerzalista teológia? Ugy gondolom, igen.

Mivel annyi üldözést kellett a történelem során elszenvednünk, gyakran eretnekeknek neveztek. És néha magunkról is szeretünk így gondolkodni – azaz mint hitetlenekről, olyanokról, akik visszautasítják az ortodoxiát. Elégé el tudunk merülni néha ebben a negatív gondolkodásban. Sokan azért csatlakoztunk ehhez az egyházhoz, mert tulajdonképpen gyermekkorunk egyházából menekültünk. Többször halljuk: „Nem lehettem katolikus a nőkhöz való viszonyulás miatt.” Vagy: „Rájöttem, hogy meleg vagyok és nem éreztem jól magam többé a baptista egyházban.” De, amint azt az utóbbi politikai kampányból is megtanulhattuk, a negatív gondolkodás elkopik, és egy idő után már nem azt szeretnénk tudni, hogy mi ellen foglalunk állást, hanem azt, hogy mi mellett. Mindenesetre nekem megfelel az „eretnek” szó. Ha eredetét vesszük, ez olyan embert jelent, aki választ. Mi választani akarunk, állást foglalni egy pozitív teológia mellett, azt kialakítani.

Hadd bontsam ki bővebben ezt a témát. Az unitárius univerzalisták hiszik, hogy az embernek van választási lehetősége. Isten nem rendelte el születésünk előtt, hogy részünk legyen-e a megváltásban vagy nem. Nem vagyunk elmerülve az eredendő bűn pocsolyájában a születésünk pusztá ténye által, tehát nincs szükségünk arra sem, hogy csecsemőként tisztára mossanak az ún. kereszteleés által. Nincs szükségünk arra, hogy valaki értünk feláldozza önmagát a kereszten, és ezáltal megmentsen a pokoltól. Van választási lehetőségünk.

Igaz, hogy az embernek megvan a hajlama a rosszra, de ugyanakkor arra is, hogy jót cselekedjen. Az unitárius univerzalisták szerint „eredendő megáldottságban” születünk, ahogyan a teológus Matthew Fox fogalmazott. (Ezért az eretnekségért, és egyebek miatt, őt természetesen exkommunikálták a katolikus egyházból.)

Unitáriusok vagyunk, tehát hisszük, hogy „Isten Egy”. A hármasság koncepcióját elődeink is zavarosnak találták, de 325-ben a katolikus klérus megszavazta és elfogadta a Niceai

Hitvallást, megalapozva a szentháromság dogmáját. Megjegyzem: ez nem egy bibliából vett tanítás, a katolikus egyház hatalmi szervezetéből következett. Az unitáriusok tulajdonképpen ekkor veszítettek, ezen a szavazáson. Szerencsére már nem égetnek meg minket máglyán, viszont most is sok keresztény gondol úgy vallásunkra, mint valami „kultusz”-ra.

Ami pedig az isten-egység elvét illeti, tágabb vonatkozásai vannak, mint a szentháromság-vita. Ha Isten egy, akkor mind a zsidók istene, mind a hinduk istene, mind a muszlimok istene, mind a keresztények istene: Egy. Isten Egy. Emlékszem egy tragikus esetre 14 vagy 15 évvel ezelőtt. Egy este kórházba hívtak egy anyához, akinek két éves gyereke kómában feküdt, megfulladt egy darab rágógumitól. A szülők között rossz volt a viszony: az anya elidegenedett a gyerek apjától, aki más vallást követett. Lefele a liftben az apa lelkészével találtam szembe magam. „Együtt tarthatnánk a gyászszertartást” szoltam hozzá. Így válaszolt: „Nem, nem tarthatjuk együtt. Nem ugyanazt az Istent imádjuk.” Ez még jobban elszomorított, ennek a családnak az elidegenedése még súlyosabbnak tűnt számomra... Méghogy nem ugyanazt az Istent imádjuk?... „Ezt csak te hiszed,” – gondoltam magamban.

Mi, unitárius univerzalisták tiszteletben tartjuk az egyéb vallásos hagyományokat – nem állítjuk, hogy kizárólagos tulajdonosai vagyunk az igazságnak. Szeretem, ahogy ezt kollégám, dr. Forrest Church, az All Souls in New York egyház lelkésze mondja: az igazság olyan, mint a fény, amely egy nagy katedrális ablakain áttör különböző szint és formát öltve. A fény ugyanabból a forrásból származik, de másnak tűnik, attól függően melyik ablakon keresztül vetődik be. Ugyanígy van ez a világ különféle vallásos hagyományaival is.

Itt van továbbá az a másik teológiai szempont, ami az igazságra vonatkozik: hiszünk a fejlődésben – nem csak az életformák evolúciójában, de a gondolkodás és az erkölcs fejlődésében. Az igazság, amit ma vallok, már nem biztos, hogy ugyanaz az igazság, amelyet holnap is vallani fogok. A kinyilatkoztatás nem statikus, hanem folyamatosan kibontakozó. Ugye milyen izgalmas? Az igazság folyton kisíklík kezeink közül! De mind több és több tárul fel belőle. Feladatunk csupán az, hogy egyszerűen nyitottak legyünk és vágyakozók. Vágyakozók arra az igazságra, amely egyszer a miénk lesz – de csak egy időre. Egy ilyen tudatosság alázatossá tesz – és éberré.

Az unitárius univerzalistákat egyértelműen megkülönbözteti a többiektől: teológiánk erről a világról szól nem a túlvilágról. Hiszünk abban, hogy a Mennyek Országa itt fog megvalósulni, élő emberek között, ezen a földön. Jézus tanította, hogy Isten országa bennünk van. Mikor valaki megkérdezte, hogyan juthat be ebbe az országba így válaszolt:

*Éhes voltam, és ennem adtatok;
Meztelen voltam, és betakartatok;
Szomjúhoztam, és innom adtatok;
Beteg voltam, és ápoltatok;
Jövevény voltam, és befogadtatok;
Börtönben voltam, és meglátogattatok engem...
Amennyiben ezt megcselekedtétek
a legkisebbel atyámfiái közül,
velem cselekedtétek.*¹

Az unitárius univerzalisták nem foglalkoznak a halál utáni élettel – egyszerűen azért, mert nem tudunk róla semmit. Senki sem tért vissza, hogy beszámoljon róla. De tudunk szenvedésről és igazságtalanságról ezen a földön, tehát lemondva szárnyakról és hárfákról, amik amúgy sem túl vonzóak, megpróbáljuk létrehozni a Szeretetközösséget idelent.

És most visszatérve Dávid Ferenchez, vallásunk lényege nem azon van, hogy miben hiszünk, hanem hogyan szeretünk. Tény, hogy sok buzgón ortodox hívó képes volt a legaljasabb tettekre is. Közismert tény, hogy a maffia tagjai nagy összegeket adományoztak a katolikus egyháznak. És az is, hogy a fundamentalista keresztény egyházak voltak a legelkötelezettebb támogatói az iraki megelőző háborúnak. Statisztikai adatok bizonyítják, hogy szintén ők azok, akik a kínvallatás mellett foglalnak állást. Amint már sokszor említettem, tényleg nem érdekel engem milyen teológiai elképzeléseid vannak, azt akarom tudni hol van a szíved. Azt szeretném megtudni hogyan szeretsz.

Eddig nagyrészt az unitárius örökségünkről beszéltem, de a szeretet elve tulajdonképpen határozottabban érvényesül az univerzalizmusban. Hazánkban az univerzalista mozgalom a 18. század második felében indult, ugyanabban az időben, mikor az unitárius. Az amerikai univerzalista prédikátor, Hosea Balou hirdette követőinek, hogy a mennyország és a pokol nem valami túlvilági hely, hanem egyszerűen az az élet, amit magunknak teremtünk ezen a földön. Visszautasította azt a felfogást is, hogy Jézus kereszthalála megmentett – tanította, hogy Jézus maga, mint a szeretet és az igazságosság megtestesülése mentett meg minket. A paradicsom az univerzalista ember számára az a hely, ahol az igazságtalanság ellen harcolunk, és ahol a bölcsességünk és a szeretetre való képességünk fejlődik.² Nagyon vallásosan hangzik.

Az univerzalista kifejezés az univerzalizmusban az egyetemes megváltásra utal, egy nagyon radikális teológiai eszmére, amely olyan korban született, amikor a megújulási mozgalom prédikátorai bejárták az országot szélteben-hosszában, a pokol tüzével fenyegetve azo-

kat, akik nem térnek meg, és nem bánják meg bűneiket. Múlt hétvégén felszólaltam egy buddhista-keresztény párbeszéd konferencián. Ebédidőben az egyik keresztény előadó, egy ismert akadémikus megszólított: „Ez az univerzalista dogma eléggé gyerekes elképzelés, nem gondolja?” Meglepődve mondtam: nem, tulajdonképpen úgy gondolom, hogy egy lépés a jó irányba egy olyan időben, amikor a pokolról és az elkárhozásról való prédikálás Istent rossz színben tüntette fel. Majd egy kis szünet után megkérdeztem: „Hisz abban, hogy Isten mindenkit szeret?”

„Igen”, mondta.

„Tehát akkor Isten Hitlert is szerette, nemde?”

Vonakodva mondta: „Igen, gondolom így van”.

Akkor azt mondtam: „Tehát nem is olyan nagy dolog hinni, hogy egy szerető Isten valamikor, valahogyan mindent kibékít önmagával.” Ezzel hagytuk abba társalgásunkat.

Tehát igenis, van nekünk, unitárius univerzalistáknak teológiánk.

Hisszük, hogy az ember sorsa nincs megpecsételve a születésétől kezdve, hanem van választási lehetősége.

Hisszünk az eredendő jóságban.

Hisszük, hogy Isten Egy.

Hisszük, hogy a kijelentés folyamatos.

Hisszük, hogy Isten országa ezen a földön van.

Hisszük, hogy Jézusban isteni szikra volt, és azt, hogy mindannyiunkban van valamennyi ugyanabból a szikrából.

Hisszük, hogy a szeretet fontosabb, mint a hitelv.

Hisszük, hogy Isten könyörületessége mindenkit kibékít önmagával a végén.

Ami pedig ezt az utolsó tételt illeti Isten könyörületességéről – hát be kell vallanom, igazából nem is tudom hogyan lehetséges, hogy Isten szeretete ennyire mindent magában foglaló, mindent megbocsátó tud lenni. Én még arra sem vagyok képes, hogy megbocsássak a szomszédomnak, aki következetesen előkapja avarszívóját valahányszor nekiülök prédikációt írni. Még kevésbé tudom megbocsátani politikai vezetőinknek, hogy lejáratják ezt az országot. Hogyan üdvözülhet mindenki? Biztos, hogy közülünk egyeseknek pokolra kell jutni! Főleg ez a pasas az avarszívójával.

De nem, egyikünk sem. Egyetlen egy ember sem jut pokolra Isten végtelen könyörületességében. Tőlünk pedig elvárják, hogy annyira kitágítsuk elménket, hogy ezt be is tudjuk fogadni. Még nem tartok ott. De tulajdonképpen ez a nagy dolog az én hitemben. Fejlődik. És én is, legyen Isten könyörületes a lelkemhez. És a tiétekhez. Úgy legyen. Amen.

Fordította Gazdag Árpád

¹ Forrest Church idézi, megmagyarázva ezt a teológiai elvet, *Bringing God Home: a Traveler's Guide*, New York: St. Martin's Press, 2002., 158. oldal.

² Rita Nakashima Brock és Rebecca Ann Parker, „This Present Paradise,” on-line cikk: uworld.org, 2008. nyár.

Nyolcvan év

Egyházunk Alkotmány utcai könyvesboltjában nem olyan régen egy vevő csodálkozva kérdezte tőlem, „itt az üzletben négy olajfestményt látok, fantasztikus képek, mindegyiken Szinte aláírás van, a díszlettervező Szinte Gábor és a képek alkotója ugyan az?” Megkérdeztem, hogy mennyi ideje van arra, hogy elmagyarázzam kicsoda igazából Szinte Gábor. Válasza az volt, most már elég kevés, mert időre kell mennie valahová. Ezért rövidre fogtam mondanivalómat, igen így van, díszlettervező, festőművész, grafikus, üveg-fa tervezőművész, egyetemi tanár, művészettörténész, tudományos ismeretterjesztő, író, hivatásos utazó, meg ember – magyar ember – magányos magyar ember.

A beszélgetés után gondoltam végig, hogy milyen sokan nem tudják, hogy a különböző műveken, olvasható Szinte név ugyanazt az embert, művészt jelenti. Ezért jött a gondolat, hogy évszámokba szedve bemutassam Szinte Gábort, most csak tömören, de a következő számban a vele folytatott beszélgetések alapján bővebben.

1928. augusztus 18. Csíkmenasági édesanyja, Erdélyi Vilma otthon szülte meg a Budapest, XIII. ker. Váci út 106.sz. alatti házban.

Pethő István keresztelte a Koháry utcai unitárius templomban. Édesapja, Sepsikőrőspatakról származó Szinte Ferenc postai altiszt. Ilona nővére ekkor 15 éves.

1929. Szülei Rákoshelyen telket vettek.

1931. május Beköltöztek az új házba. Anyja 100 baromfit nevelt, és csodálatos kertet varázsol a ház köré.

1934–1938. A gróf Csáky utcai iskolában tanult Bócsay tanító úrnál.

1936. Nővére Amerikába utazott.

1938 nyara Utoljára látogatott haza testvére, Ilona.

1938. szeptember Megkezdte tanulmányait a Bp. X. ker. Szt. László Gimnáziumban. Jeles tanulóként Klebesberg ösztöndíjas. Szeretettel emlékszik vallásitanáraitra, Pethő Istvánra és Szent-Iványi Sándorra.

1944. október 2. Lezuhan egy repülőgép az utcájukban, Gábor életét a német pilóta megmenti.

1944. december 28. A szovjetek bejöttek, megkezdődött Budapest ostroma.

1946. március Előadások a rádióban, 3 pályázata nyert, saját maga olvasta fel.

Önarckép, 2008.

1946. június Érettségizik. Végig kitűnő tanuló volt.

1946. szeptember A maximális 5 szavazattal bekerült a Képzőművészeti Főiskolára, Bernáth Aurél osztályába.

1948. Megismerkedett Mialkovszky Erzsébettel, akit származása miatt kitettek a Főiskoláról, először a Nemzeti Színház, majd a Madách Színház jelmeztervezője lett.

1951. Erzsébettel összeházasodnak. 1970-ben elválnak.

1951. Megkapta diplomáját a Főiskolán.

1952. Felesége szüleit kitelepítették Miskolcra Hortobágy Borsópusztára. Apósa 1954-ben meghalt, anyósa velük élt 1970-ig.

1952–1955. Művészeti Gimnáziumban tanított Budapesten.

1954. A sárospataki művésztelepen megfestette a „Sárospataki utca” c. képét.

1955. Ezzel a képpel VIT-pályázaton 1. díjat nyert. Varsóba utazott a VIT-re.

1955. december 30. Megszületett János fia.

1956. Első öt között Derkovits ösztöndíjas, ami havi 3000 Ft. Kérte, hogy Olaszországba utazhasson. A Művelődési Minisztériumban

Berdáné közölte: „oda megy, ahová mi küldjük, és akkor, amikor mi mondjuk.”

1956. október 15. Meghalt az édesapja.

1956. december 6. Ausztrián keresztül ment Olaszországba, Bécs–Genova–Voltri. Három hét alatt megtanult olaszul, a gimnáziumi kiváló latin oktatás eredményeként.

1957. január Firenze, Via Gustavo Modena 13. Accademia delle Belle Arti freskóosztályában végezte tanulmányait.

1957. május-október Az Ischia szigeti Forioban festett.

1958. Kiállítása volt a Pal. Stozziban, amit Gronchi az Olasz Köztársaság elnöke nyitott meg. Ennek a kiállításnak a sikere kitárta előtte a nyugati világban a művészi érvényesülés lehetőségét, és letelepedést ajánlottak neki Olaszországba, Franciaországba, Egyiptomba, Amerikába. A nyugati művész karrier, hontalan útlevel, menedékjog vagy hazatérés? Az utóbbit választotta!

1959. A magyar határon meztelenre vetkőztették a „határőrök”, és eltépték a Firenzei Akadémián kapott diplomáját. Hazaérkezett. Itthon nem kapott megbízást „disszidens” festőművészként, így kezdődött díszlettervezői munkássága.

1959. október 1. A Damjanich utca 52-be költöztek

1961. február 18. Megszületett Juci lánya.

Díszlettervezőként a Madách Színház, Kaukázusi krétakör díszlete az első nagy siker. 1999-ig 117 színmű és 3 film díszletét alkotja meg, az Országos Széchenyi Könyvtárban 65 terve van letétbe helyezve.

1964. A kecskeméti Park étterembe faintarzia készítése, ez az első Magyarországon, falon alkalmazott faintarzia. Ez után még 15 faintarziát készít.

1965. Márton Áronnal találkozott Gyulafehérvárott, majd Dél-Franciaországba utazott.

1968. Párizsban utoljára találkozott nővérével, Ilussal.

1969. Róma–Bari, megismerte Lucarelli Giacomot, 36 évig barátok.

1970. Jánossal Olaszországba utazott.

1971. szeptember 1. A Színház- és Film-művészeti Főiskolán „Stílus és szcenika” tárgyat tanított a színházi rendező hallgatóknak, később gyártásvezetőknek és színészeknek is, egészen 2001-ig.

1972. Méhes Emőke a felesége. Bp. II. Tárogató u. 38. Académie des Beaux Arts.

1973. szeptember 8. János fia Párizsba ment, ahol jó festő lett és tanársegéd.

1977–1978. Elkészíti a Gyöngyösi Művelődési Központ színes üvegablakát 5,8x9 méter nagyságban.

1978. szeptember 1. Tanszékvezető lett a Képzőművészeti Főiskolán, 1991-ig. Megszervezte a díszlet-jelmeztervező tanszéket.

1979. Lánya New-Yorkba ment.

1980. Szíj Rezső könyve megjelenik, Szinte Gáborról.

1980. május Emővel 12.-ik olaszországi útjuk

Bartók Béla Székelyföldön, 2006.

1980. július-augusztus Erdély, Moldva, utazások.

1981. Jánossal Németországba utazott.

1985. november 25. 11 órakor meghalt az édesanyja.

1985. december 3. Temetés, kopjafát állított, maga faragta cserefából.

1988. szeptember 29. Olaszországban volt, mikor meghalt Mialkovszky Erzsébet, autóbalesetben.

1988. október 26. Dávid Ferenc képét a Magyarországi Unitárius Egyháznak ajándékozta

1993. április 22. Méhes Attila 56-os mártír forradalmár – Emőke testvére – emléktáblájának felavatása kivégzése színhelyén, a Hűvösvölgyi úti volt Bolyai Akadémia kapuján. 2008-ban leszerelték, mert eladják az Akadémia épületét, az emléktáblát egyelőre a Hadtörténeti Múzeum őrzi.

1996. május 1. Nyugdíjba ment, 36 év 102 nap szolgálat.

1996. november 30. Felújították a Sóska utca 69-et Rákoshelyen.

1997. július Kiköltöznek a felújított szülői házba.

1998–2000. A Művészeti Társaságok Független Fórumának elnöke. Magyar Művészeti Fórum címmel folyóiratot indítottak (1998–1999). Hét szám jelent meg.

2000. szeptember Utolsó utazás Emővel Olaszországba, ez a 35. közös utazásuk.

2001. június 6. Meghalt Emő.

2001. július 23. Befejezte a „Velence és Firenze Titkai” c. első könyvének magnószalagra mondását.

2001. november 24. Madách Színházban könyvbemutató, a könyv saját kiadásban jelenik meg. Az NKA el se olvasta.

2002. július Lánya, Júlia és két unokája meglátogatja Amerikából, Velencébe viszi őket.

2003. szeptember 12. Felkérlik a franciaországi Saint-Simoni templom falképeinek megfestésére, ami 150 m².

2003. október 30. Róma, Nápoly, Apulia titkai című könyvének megjelenése

2004. augusztus 8. II. Szilveszter életéről készült falképek bemutatója a Rezső téri templomban.

2004. december 11. Mezei Károly: Erdélyen át Firenzéig, Szinte Gábor című könyvének bemutatója a Heltai Gáspár Unitárius Könyvesboltban.

2005. április Falképek elvitele és felszerelése, valamint befejezése a helyszínen.

2005. június 25. II. Szilveszter pápáról és magyar koronáról szóló freskósorozat felavatása a franciaországi templomban, amiről film és képeskönyv készült. Azóta búcsújáráhely lett.

2005. december 16. Megjelent a „Szabad szemmel” c. önéletrajzi könyv, felolvasó est az Unitárius könyvesboltban

2006. március 26. Bartók Béláról készült festményét a Hőgyes Endre utcai Bartók Béla Unitárius Egyházközségnek ajándékozta felavatási ünnepség keretében.

2007. május 27. Pünkösddvasárnap, Bp. VIII. ker. Rezső téri Magyarok Nagyasszonya templomban felszentelik Szt. István, Szt. Imre, Boldog Gizella képét. Csíksomlyói Szűz Mária, Zarándokhegyek c. képeket is ekkor festette.

2008. június 7. A XVII. kerület díszpolgárrá avatta. Soha semmilyen állami kitüntetést nem kapott.

2008. szeptember 13. 10 év után újra Firenzei utazás.

Méhes Attila és Emő sírját a Farkasréti felső temetőben nemzeti kegyeleti emlékhellyé nyilvánították.

2008. október 20. A Kairosz Kiadó megjelentette Magyarok lenni sorozatban „...tett és semmi más” c. kötetét. Mezei Károly kérdéseire Szinte Gábor válaszol.

2008. A 74. önálló kiállítása volt.

A 80 éves Szinte Gábort az Isten éltesse még hosszú évekig mindannyiunk örömére.

Gergely Felicián

UNITÁRIUS NAGYJAINK

Otthonom az Egyház

*„Itt az időd, most bámulj és csodálkozz!
Semmise dőlt el és nem végleges.
Ésszel-szívvel törj messzebb a csodához,
Égen-földön ős-titkot fejtegyess!”*

(Jékely Zoltán: Csillagnézés)

Túrmezei Erzsébet versét morzsolgatva született meg ennek a megemlékezésnek címe, egy kis változtatással: „Otthonom a templom, / Ajtaján belépve mindig hazaérek. / Ismerősen csendül fülembe az ének. / Mintha minden hangja simogatás lenne! / Égi Atyám keze simogat meg benne.”

Valahányszor elbeszélgettem **Kispálné Romvári Etelka** füzesgyarmati születésű, gyulai lakos, unitárius szórványgondnok-asszonnyal, mindig ezek a gondolatok jártak eszembe. Amíg egészsége engedte, szinte minden vasárnap hazajött istentiszteletre, szeretett templomába. Volt alkalom, amikor kedvenc éneke hangzott el a szertartáson, amelyik teljes mértékben kifejezte lelkiállapotát: „Megpiheni, megnyugodni, Hozzád jöttünk, Istenünk, / Mert a harcban újabb erőt csak Tenálad lelhetünk” (16. számú ének).

– Mennyi idő is telt el életéből?

– 1933. december 15-én születtem. Anyai nagyszüleim a füzesgyarmati unitárius gyülekezet megalapítói között szorgoskodtak 1902-ben, vezető pozícióban is. Az elemi iskolát a felekezeti iskolánkban végeztem. Kincses Lászlóné tiszteletes asszony, az áldott emlékü Irénke néni nevelt, tanított írni-olvasni, Isten-, Ember- és Hazaszeretetre. Boldog voltam, amikor két évvel ezelőtt emléktáblát sikerült avatni a templomban ennek a nagyszerű pedagógusnak szép ünnep keretében.

– Tudom, hogy korán elkerült szülőfalujából, de kötődése lankadatlan. Ez csak azokkal van így (tudjuk magunkról, hiszen Erdélyt, a szépséges Székelyföldet kellett elhagynunk mi is a Ceausescu-diktatúra elől menekülve 20 évvel ezelőtt, de azóta is visszavágyunk, visszajárunk, álmainkban az ottani táj, emberek, templomok, házak, hegyek, folyók élnek, jönnek vissza állandóan.), akiknek gyermek- és ifjú kora meghatározó volt. Oly sok emberről tudunk, akik évtizedekkel ezelőtt elmentek, és azóta sem jártak ezen a tájon. A lélek kialudt régen bennük, ahogy Zilahy Lajos fogalmazta egykoron.

– Nekem szép gyermekkorom volt. Édesapám kemény, következetes életformája engem is ra-

gaszkodásra, hűségre nevelt, talán tőle örökölttem a legtöbbet ilyen téren. Egyházi vonalon is szép élményeim vannak. Rendszeresen részt vettem az unitárius ifjúsági szervezet heti foglalkozásain. A téli évszakokban Bajor János lelkész színielőadásokat tanított be. Legsikeresebb Móricz Zsigmond : Légy jó mindhalálig című darabja volt. Emlékszem arra, hogy az egyik legemlékezetesebb rendezvényünk az egyházközség megalakulása 50. évfordulójának megünneplése volt. De sok más egyházi munkában, rendezvényben, szervezésben tevékenyen részt vettem. Közben szomorúan tapasztaltam, amint a kommunista diktatúra, a helyi kiskirályok szétverik szülőfalumat, elüldözik a legkiválóbb embereket, köztük híveink színe-javát is. 1955-ben én is Gyulára kerültem.

– Egy, a szülőhelyéhez, hittestvéreihez, gyülekezetéhez ragaszkodó embernek megkezdődhetett a lélek-bújdosás. Hogy sikerült (igazából sohasem sikerülhet!) megkapaszkodni a munkája mellett a lélek területén?

– A gyulai szórványban rendszeresen volt istentisztelet. Volt egy csodálatos, lelkes, erdélyi származású gondnokunk, József Dezső bácsi, elismert festőművész, aki jó pásztorként vigyázott a nyájra, hogy ne széledjen szét a nehéz időkben. Aztán jöttek a lelkészváltozások, a lelkész nélküliség, fellazult minden, 1958-ban már érződött mindenhol az állampolitika egyházakat megsemmisítő terve. A kicsi gyülekezetek jártak a legrosszabbul, a sokból is kevés maradt, de a kicsiből szinte semmi. Az emberek is megváltoztak, jó részük hűtlen lett Istenéhez, egyházához, hagyományaihoz, ősei hitéhez. Nekem akkor is megnyugvás volt hazajárni, és elmenni a templomba, ha jött a beszolgáló lelkész. De szülőfalumban is pangott az egyházi élet. A templom és környéke úgy nézett ki sokszor, mintha nem lenne gazdája. Az egykori hívek, akiket el nem üldöztek, nagy része eltávolodott az egyháztól. Alig volt egy-két keresztes, esketés a negyedszázad alatt, egyházi temetés még nagy ritkán akadt, konfirmálás egyáltalán.

– Ez utóbbiról jut eszembe, amikor idekerültünk Erdélyből, és szedegtettem össze a dolgokat a romos templomban, egy kis zöld táblájú füzetben megtaláltam az egykori konfirmándusok neveit. A Romvári Etelkéé is ott volt közöttük az 1946-ban konfirmáltakéval. Egy, a hitét mindig megélő embernek nehéz lehetett a puha, de mégis lelket nyomorító diktatúra éveit átélni. Most már tudjuk, hogy sikerült!

– A gyulai hívek is – ahogy mondtam – „elfogytak”. A 80-as évek végén támadt némi remény, hogy előlről lehet kezdeni. De aztán minden maradt a régiben. 1990-től Füzesgyarmat lelkésze lett Ön és családja. Megindult egy látványos „feltámadás”. Egymást érték az ünnepek, rendezvények, emléktábla-avatások, zászlósen-

telések, szoborpark létesítése emlékkövekkel és kopjafákkal. Hazajártam gyakran, részt vettem a gyülekezet munkájában, a legszebb mindig a templom ünnepbe való öltöztetése volt. Mivel nem volt semmi mozgás a szórványéletben, megkértem Önt, hogy közösen építsük újjá a gyulai szórványt. Néhány alkalommal a rádiós istentiszteletei, valamint a megyei újságban megjelent cikkei és munkája után már hívták Önt a megelőző években temetési szertartást végezni, ahol megismerték szónoki tehetségét. Ezért is esett a választásunk a füzesgyarmati lelkészre, meg azért is, mert ez a szórványterület hosszú évtizedeken át Füzesgyarmathoz tartozott. Ismertem még néhány régi unitáriust, megszólítottam őket, az újságokban több hirdetést adtam fel, kérve a „rejtőzködő” gyulai és vidéki unitáriusokat, hogy csatlakozzanak a kezdeményezéshez. Nagy örömünkre 1998. november 28-án megtartottuk az első istentiszteletet hosszú évtizedek után. 1999. május 1-jével a Magyarországi Unitárius Egyház Elnöksége hivatalosan is megbízta Balácsi Lászlót egy, közel húsz személy által aláírt kérelem benyújtása után, hogy gondozza a szórványgyülekezetet. Kinyomoztam a gyülekezet klenódiumainak hollétét, elmentem és visszahoztam azokat, hogy legyen a közelgő karácsonyon úrvacsoraosztáshoz.

– A szórványok lelkészei sokszor panaszkodnak, hogy nincs, vagy nehezen jutnak istentiszteleti helyhez, a testvérekezetek pedig itt-ott nehéz pénzért adnak át egy termet, vagy a templomot szolgálatra. Itt az is megoldódott.

– Nem kilincseltem egy egyháznál sem, saját házamat ajánlottam fel, és három évig itt folytak az istentiszteletek, úrvacsoraosztás, konfirmálások, keresztelesek (vettem egy keresztlő poharat is ajándékba). 2001 májusában sok kérelem után kaptunk egy városi épületben egy termet, mert már nem fértünk a családi házban. 2003 augusztusa óta a gyulai civilszervezetek házában kaptunk egy szép termet, amit fel is szenteltünk Rázmány Csaba püspökkel imateremnek. A közösség a Gyula és Környéke Szórványgyülekezet nevet kapta a „keresztségben”. Mint egy féltucat településről jár és tartozik hozzánk közel félszáz hívünk. Eddig már három konferenciát is tartottunk számos érdeklődővel és neves előadókkal.

– Csupa munkáról szól az élete, amit ezért a gyülekezetért tesz, az csoda, párját ritkítja. Szinte családjának tartja a szórványt. Méltán választotta a gyülekezet meg gondnokának már második alkalommal. A Magyarországi Unitárius Egyház is megtisztelte azzal, hogy a legmagasabb vezető testületei tagjául fogadta, hiszen már, szintén második ciklusban, az Egyházi Képviselő Tanács, a Főtanács és a Zsinat tagja. Az előző ciklusban a Főhatósági Gazdasági Bizottság tagja is volt.

– Sok más társadalmi munkavállalásom mellett a gyülekezeti munkát hivatásomnak érzem. Gyülekezetalapító elődeim mellett József Dezső bácsi (akinek a városvezetéssel néhány éve emléktáblát avattunk Gyula egyik előkelő épületén) példája ösztönöz, aki a legnehezebb időkben sem hagyta el hitsorsosait. Ma sem élünk könnyű időket egyházi-vallásos téren, de amíg Isten engedi, szolgálni akarom egyházamat, ezt

a közösséget, mert ez nekem családom és otthonom.

– Az eltelt időért, a rengeteg munkáért e nemes alkalommal fogadja nem csak a híveinek, hanem az egyetemes egyházunknak is köszönetét és köszöntését.

Ad multos annos, Kispálné Romvári Etelka!

(b.l.)

Akik előttünk jártak ...

Abigail Adams

(1744–1818)

Azt mondják, hogy egy sikeres férfi mögött mindig egy önfeláldozó asszony áll. Egyik korábbi írásunkban-átdolgozásunkban szoltam arról, hogy mennyi kiemelkedő unitárius alakja volt az amerikai történelemnek, köztük több elnök is.

Ezek egyike feleségének csodálatos életéről fordítok-írok, Don McEvoy „Credo” című műve alapján. Az Egyesült Államokat megteremtő egyik legnagyobb államférfi, a George Washington követő (neki alelnöke volt), másodiknak megválasztott John Adams (1797–1801) feleségéről, Abigail-ról van szó.

„1744. november közepén érkeztem erre a földre William Smith lelkész és felesége, Dorothy lányaként, Weymouthban, Massachusetts államban.” Édesapja, aki világi bíróként nem volt nagy, de jellemes, intelligens és művelt ember volt. Édesanyja a bostoni John Quincy ezredes lánya volt. (Az amerikai hitrokonaink történelmében járatos már ki is következtetheti, hogy az 1825–1829 között hivatalban lévő elnök, John Quincy Adams, a gyermekük, mindkét szülő nevét viselte.). Abigail elmondja, hogy szüleitől hallotta, az a tél tele volt járvánnyal, a legpusztítóbb diftériával-torokgyíkkal és más gyermekeket érintő csapással, úgyannyira, hogy ő egyike volt azoknak a keveseknek az újszülöttek közül, akik megérték az első születésnapjukat. Soha nem küldték iskolába, mert azokban az időkben neveltség tárgya volt a nők iskoláztatása. De nem is volt szüksége iskolára, mert édesapja és Quincy nagyapja irodája tele volt értékes könyvekkel, ahol sok idejét eltöltöt-

te. Nem tudta soha elfelejteni azokat a leckeórákat sem, amiket a nagyanyjától kapott fiatalsága idején. Quincy nagymamájával rendszeresen levelezett egész gyermekkorában. Örökké hálás maradt azért, hogy a nagy kiformálta benne a levélírási szokást, mert később annyit voltak férjével távol egymástól, hogy csak levélírással tudták átélni azokat az időket.

Férjével, John-nal egy John Hancock (annak a kor-nak egy másik kiválósága) nevű ismerősnél találkoztak, aki Abigailnél hét évvel idősebb volt, de jóbarátok voltak gyermekkoruktól fogva. John Adams, egy farmer fia Braintree-ben, osztálytársa volt Hancocknak a Harvard egyetemen, és az iskola elvégzése után gyakran meglátogatták egymást. John tovább folytatta tanulmányait Massachusettsben a jogtudományi karon. Egy napon 1758-ban bekopogott a lelkészi lak ajtaján, és megkérte Abigail kezét. A bővebb családot felkavarta ez a lépése. A jogászság, ügyvédeskedés egy egészen új hivatás, foglalkozás volt akkoriban, veszélyes és gonosz mesterség, ahogy fogalmazta Abigail. Az egész Quincy család nemtetszőleg rázta a fejét: „Mi? Abigail az ő szellemességével, szépségével, szelídségével férjhez menjen a becstelen ügyvédi törzs egyik tagjához, egy kis, vidéki farmer fiához? Vesszen még a gondolata is!” De Abigail kitartása házassághoz vezetett.

„Házasságunk első tíz évét Braintreeben töltöttük, ahol John ügyvédeskedett, és én születtem négy gyermeket, egy lányt és három fiút. De a körülmények változásokat hoztak. A Bos-

toni Mészárlás (1770), a Tea Party (1773), John megválasztása a Kongresszusba, a Függetlenségi Nyilatkozat előkészítése, mind az ő odafigyelését kérte és a családtól való elszakadását.” 1776-ban levelet írt Abigail férjének Philadelphíába, amiben sürgette a Kongresszus tagjait, hogy „jussanak eszükbe a hölgyek is, és legyenek sokkal nagyobb lelkűek és kedvezőbbek hozzájuk, mint azt az elődeik tették.” Abigail arra is felhívta a figyelmet, hogy ne helyezzenek korlátlan hatalmat a férfiak kezébe, és emlékeztet arra, hogy a férfiak mind zsarnokokká, diktátorokká válhatnak, ha lehetőségük van rá. Ha nem szentelnek elegendő figyelmet a hölgyeknek, azok arra lesznek késztetve, hogy lázadókká váljanak, és ne vessék alá magukat azoknak a törvényeknek, amelyekben nincs egy hangjuk és képviselőjük sincs.

„Egyáltalán nem tetszett Johnnak a válasza, amilyen könnyelműen kezelte a szavaimat.” – emlékezik Abigail. „Azt mondd nekünk – írta válaszában a férj –, hogy a mi küzdelmünk megalazítja mindenhol a kormányzás kötelekeit; hogy a gyermekek és tanoncok szófogatatlanok; hogy az iskolák és (kollégiumok) főiskolák zavargások helyszínéivé lettek; hogy az indiánok tiszteletlenül viszonyulnak az őreikhez; hogy a feketék szemtelenkednek a gazdáikkal. És a te leveled az első célzás arra, hogy egy másik törzs, amelyik számosabb és hatalmasabb, mint a többi együttvéve, vált elégedetlenné.”

Abigail nem hagyhatta válasz nélkül: „Amíg ti az embereknek hirditek a békét és a jóakaratot, a nemzetek egyenlővé tételét, kitartotok abban, hogy abszolút hatalommal rendelkeztek a feleségek fölött. De nem szabad elfelejtenetek, hogy az önkényes hatalom, mint egyéb más dolog, ami nagyon kemény, hajlamos arra, ki van téve annak, hogy összetörjön.”

Ezek az erős nézetbeli különbségek soha nem tették próbára Adamsék szerelmét egymás iránt. Mindenféle vita és rájuk kényszerített távolát ellenére is, életükön keresztül hűségesek, elkötelezettek maradtak egymáshoz. „Az életünk elvitt minket Európába, ahol John nagykövet volt, Philadelphíába, ahol nemzetünk első alelnöke volt George Washington alatt, Washingtonba, ahol mi foglaltuk el először a Fehér Házat, amíg John Amerika második elnökeként szolgált. És végül Massachusettsbe, a nyugdíjas éveinkre, miután Johnt legyőzte az újráválasztásában régi barátja, Thomas Jefferson.” Ahogy Abigail fogalmaz, puritánok maradéakai voltak az utolsók közül, mindketten egyéniségek, de az évek múlásával kifejlesztettek magukban és együtt egy sokkal szabadabb elvű és egyetemesebb vallási nézetet, életfelfogást. „Nem emlékszem, hogy pontosan mikor, de kezdtük magunkat azonosítani azokkal, akik az unitárius hithez tartozónak vallották magukat. *Biztos vagyok abban, hogy szolgáló életünket ez a hit ösztönözte.*”

b.l.

Unitáriusok a magyar irodalomban

Bevezetés

A Magyarországi Unitárius Egyház 1998. október 29-ei dátummal körlevelet küldött egyházközsegi lelkészeinek, mely az Accordia Kiadó pályázatára hívta föl a figyelmet. A pályázat egyházi témájú munka megjelentetésére vonatkozott s a legjobb írásokat a kiadó az 1999. évi könyvhéten kívánta, teológus professzorok és írószövetségi tagok bírálata alapján „Jel+Ige” című Antológiájában megjelentetni.

A pályázatra az „Unitáriusok a XVI–XIX. század magyar irodalmában” című munkámat küldtem el, de annak terjedelmes volta miatt csak „Unitáriusok a XVI. század magyar irodalmában” című első része került az antológiában kiadásra. A XVII. és az azt követő századok unitárius irodalmárainak munkásságát most – folytatólagosan – az Unitárius Élet hasábjain kívánom bemutatni.

Bevezetésképpen szükségesnek tartom elmondani, hogy a XVII-ik századdal foglalkozó unitárius egyháztörténelem a kort az unitarizmus elnyomásának idejeként említi. Ebben a korabeli katolicizmusnak és a nagy protestáns

egyházaknak az unitarizmust hátrébe szorító törekvéseire hivatkoznak. Ma már tudott, hogy ezek a dogmatikus színezetű küzdelmek a hatalom birtoklásáért folytak. Így például a szombatosság fölszámolására tett lépések ürügye alatti unitáriusellenes intézkedések az Unitárius Egyház bázisainak, a templomoknak és az iskoláknak erőszakos elvétele, az unitárius egyházközség híveinek a református vallásra való bejegyzése, az unitárius püspökök egyházközsegi látogatásának korlátozása, az Unitárius Egyháznak a törvényesen elismert vallásos közösségek sorából való kizárása felé tett lépések, a cenzúra, stb. tulajdonképpen mind egy cél szolgált. Azt, hogy az egymást követő uralkodók, vagy fejedelmek politikai törekvéseit támogató, a vallásosság leple mögött meghúzó uralkodó osztályokat a meglévónél még nagyobb anyagi értékekhez juttassa. Ha ide soroljuk a század nagy pestisjárványait (1633, 1661, 1677), akkor könnyen elképzelhető, hogy lényegesen csökken az Unitárius Egyházhoz tartozók lélekszáma. Ez azonban elősegíti a minőségi föllendülést, többek között az irodalom területén is.

A XVI. század unitárius irodalmáraival a „Jel+Ige” címet viselő antológia foglalkozik, közreadva a már említett „Unitáriusok a XVI. században” című tanulmányt, benne az unitáriusok teológiai, történeti, széphistóriai, próza, vers, vita és formulás könyv irodalmát, illetve azok művelőit: *Dávid Ferencet, Palaeologus Jakabot, Karádi Pált, Pauli Istvánt, Várfalvi Kosa Jánost, Enyedi Györgyöt és Bogáti Fazakas Miklóst*. Róluk ott bővebben olvashatunk.

XVII. század

A XVII. századra a vallásháborúk, illetve az ellenreformáció nyomja rá bélyegét. Jelentős politikai eseménynek tudható be a Bocskai-féle szabadságharc (1604), a vallás szabad gyakorlását biztosító bécsi és a törökkel folytatott 15 éves háborúnak végét jelentő zsitvatoroki, valamint a II. Ferdinánd ellen viselt háborúnak végét jelentő linzi béke (1645). Ide sorolható Apafi Mihálynak a török oldalán az ausztriai hadjáratokban való résztvétele (1663, 1679, 1683), a Wesselényi féle összeesküvés (1671), Buda visszafoglalása (1686), a Habsburgok örökösödési jogát felmondó soproni országgyűlés (1687), az Erdélyi Fejedelemségnek a Habsburg Birodalomhoz csatolása (1691) és a törökkel kötött karlóczai béke (1699).

Az unitárius egyháztörténelem a fenti időszakot mint az unitarizmust elnyomó időszakot említi. Ma már tudott, hogy a dogmatikus színezetű küzdelmek a hatalom birtoklásáért folytak, és azt a célt szolgálták, hogy az uralkodó osztályokat anyagi érdekekhez juttassa. Azonban az anyagi veszteségek mellé felsorakoznak a sikeres mozdulások is. Ilyenek az 1618-ban lezajló, a szombatosság vádját lezajló erdőszentgyörgyi zsinat, Radeczki Bálint püspök „egyházi rendtartása” (1626), a kolozsvári képviselői alapon rendezett zsinat (1669), a háromszéki egyházközségek felügyeleti jogának visszaszerzése (1692).

A századra jellemző a művelődéspolitikai megteremtődése, a zene, a színművészet támogatása, a magyar nyelvű értekező próza, teológiai, jogi, történelmi, filozófiai, természet- és nyelvtudományi irodalom megteremtése.

Az irodalom területén első helyen a hitvitázó irodalom áll. Második helyre a világi próza kerül, mely levelekben, szónoki beszédekben és államelméleti munkákban jut érvényre. Ide sorolható még az esztétikai értékeket tolmácsoló líra, a történetpolitikai költészet és a fejedelmeket dicsérő, vagy halálukat sirató énekek.

A század legtermékenyebb területe a történetírás, illetve a kronológiai följegyzés, az útleírás, a napló és az önéletrajz. Jelentkezik az alkalmi vers és a mitológiai színezetű dráma.

E rövid áttekintés után lássuk – a teljesség igénye nélkül – a fent jelzett irodalom unitárius képviselőit nevük és munkájuk feltüntetésével!

A történet-, illetve az emlékiró irodalom XVII. századi ismert unitárius művelője *Hídvégi Mikó Ferenc* (1585–1635), kinek ide vonatkozó munkája „Erdélyországnak siralmas változása” címet viseli.

A naplóirodalom művelője *Segesvári Szabó Bálint* (1600–1654), kinek „Napló” c. munkája az 1606-tól az 1654-ig tartó eseményeket örökíti meg.

Zsoltár-, egyháziének-, imairó és -fordító *Thordai János* (1597–1636), kinek ismert munkái „Ismerd meg magad” (1626), „Zsoltár átdolgozás” (1627), „Katekizmus” (1632), „Énekeskönyv” (1632), „Reggeli és esti könyörgés” (1632) és Epiktetos „Enchiron” c. munkájának fordítása.

Széphistória-író *Rákosi András* (1592–?) ismert munkája „Széphistória egy farizeus és egy publikánus imádságáról” (1613). *Szentmártoni Bodó János* (1590 k.–1648) „Historia Mária Magdolnának megtéréséről” (1632), „Bizonyos személyek között való beszélgetés” (1623), „A vadászásnak dicséretéről való ének” (1633), „A malom és az ácsmester dicséretéről szóló ének” (1644), „A sónak dicséretéről való magyar ritmusok” (1645) és az „Időnek köztünk sok változásáról (?) című széphistóriákkal van jelen a század irodalmában. *Kolosi Török István* (1610–1652) művei: „Az asszonyi nemnek nemességéről, méltóságáról és dicséretéről való ritmusok” (1630), „Szent János evangélista és apostol históriája” (1635), „A világi emberek bolondságán és nyomorúságán való siralom” (1635), „A kakas természetéről” (1643), „Az edgyes életnek kedvetlen és káros voltáról” (1643). *Felvinczi György* (1648 u.–1714 u.) „Comico-Tragoedia” (1685), „Jeruzsálemből Jerikóba menő ember állapotáról” (1689), „A tiszt és nemes kalmároknak vagy árus embereknek illendő dicséretei” (1690), „Az angliai országban lévő Salernitana Scholának jó egészségről való magatartásának mosjáról írott könyv” (1693), „Procuratoria dicssérete” (1697), „Az erdélyi protonotária és Cancellária dicssérete” (1698), „A természet próbája (?)”, „Ritkán kelő hűvös szellő” (1706), „A nyavalyáknak egymás közötti vetélkedése” (1716), „A magyar királyok emlékezete” című munkája ismert.

Teológiai író *Varsolczi János* (1560–1628) munkájának címe: „Ellentétek Krisztus és az Antikrisztus tudománya között” (1609). Versíró szintén *Varsolczi János*, kinek munkája: „Varsolczi János Kolozsvár költője” címet viseli.

Ennyit a XVII. század unitáriusainak a magyar irodalomban való jelenlétéről!

(Folytatása következik!)

Kelemen Miklós

UART-események

2009. január 31-én elnökségi ülést tartottunk az UART-ban. Meghatároztuk azokat a legfontosabb célkitűzéseket, amelyeket ez év első félévében meg szeretnénk valósítani.

Komoly rendezvénynek ígérkezik a 2009. március 4-én 17 órai kezdettel tartandó kulturális estünk, melyet a Magyar PEN Clubbal közösen rendezünk a Petőfi Irodalmi Múzeumban. Az esten fellépnek az UART költői, írói, zenésztagejai és előadóművészei.

További fontos események lesznek:

- Kolozsváron az erdélyi UART szekció működéséről, a lehetséges tennivalókról fogunk tárgyalni április hónap elején;

- A „Beregi Búcsú” kiemelkedő kulturális esemény is, ezért ezen az UART részéről szeretnénk képviseltetni magunkat;

- Negyedévi rendszerességgel (éves program is!) megszervezzük a Partium Műhelyek nyílvanosság elé lépését, a helyi kezdeményezések koordinálását;

- Kialakítjuk az UART honlapot és biztosítjuk naprakészességét.

További UART-hírek

Kivették részüket az UART tagok a kocsordi jubileumi ünnepségen: szépen szerepeltek Zoltáni Zsolt és művésztársai, az Osztováta Együttes, Mátyus Attila pedig Deák Berta versét (Nyitrai Levente lelkész édesanyja) adta elő a Dávid Ferenc évforduló kapcsán.

A debreceni kettős ünnepségen (egyházunk megalakulásának 440. évfordulója és a debreceni disputa emléke) részt vett az UART elnöke, dr. Karner Ottó és alelnöke, Felhős Szabolcs is.

A beregiek által állított emléktáblákat (a nagyváradi és a debreceni disputa emlékre, és Köröspeterdi Arany Tamás antitrinitárius prédikátornak) Felhős Szabolcs és Bakos Kiss Károly megkoszorúzták, amely alkalommal elszavalta egyik versét.

Léta Sándor lelkész, az UART alelnöke eddigi szolgálataiért a Partium Műhely különdíját kapta meg az UART újravezetőségi ülésén.

Unitárius vallási műsorok 2009-ben

Magyar Televízió

Adás: vasárnap délelőtt, m1-es csatorna

Ismétlés: vasárnap délután, m2-es csatorna
(a pontos kezdési időpontokat a műsorújság közli)

Unitárius Magazin

február 01., április 26., december 06.

Unitárius ifjúsági műsor

március 15., március 22., március 29.

Mai hitvallások

március 01.

Útmutató

június 28.

Magyar Rádió – Kossuth adó (MR1)

Istentisztelet (vasárnap 10.00)

április 19., szeptember 27.

„Egy az Isten” c. félóra (péntek 13.30)

*január 30., március 27., május 22.,
június 26., július 31., augusztus 28.,
október 30., november 27., december 25.*

*Bencze Márton
egyházi szerkesztő*

Egyházközségeink életéből

Budapesti Unitárius Egyházközség

Örömmel számolhat be a krónikás az egyházközségben történt december 14. követő karácsonyfa-ünnepély utáni eseményekről. Az adventi készülés, várakozás beteljesítette az első és másodnapi várakozásainkat.

Első napján a reggel 9 órától kezdődő istentiszteleten közel nyolcvan lélek vett úrvacsorát, ami egyre népszerűbb a háziasszonyok, közép-korúak és a felnőtt-fiatalok egy része számára. A de. 11 órától kezdődő istentiszteletre látogatókat is alig tudta befogadni a belvárosi templomunk. Azt követően, hogy az utóbbi években a lelkész úr bevezette az első napi istentiszteleteket, manapság senkinek nem kell úrvacsorát vennie a lépcsőházban, profán környezetben, mint annak előtte.

Másodnapi látogatottsága is teljes volt a karácsonyi ünnepkörnek, és örömmel jelenthetjük, hogy a három alkalommal több, mint négyszáz hívünk úrvacsorázhatott.

A januári hónap az „erőnyerés” időszakában telt különösebb rendezvény nélkül, de a február és márciusi hónapokat a szokásos programok keretében szervezzük.

Február 14-én, szombaton, került sor az év első szeretetvendégségére, amelynek keretében bemutatásra került egy Enlakáról készült tanulmánykötet: Tanulmányok Énlaka történetéről és kultúrájáról címen. A kötetet ismertette *Sebestyén József* osztályvezető a Kulturális Örökségvédelmi Hivatal Határon Túli Emlékek Osztálya, Határon túli ügyek referense. Az ismertető vetített képes előadással egybekötött volt. A rendezvényt ágapé követte a gyülekezeti teremben.

Március 7. *Szász Márta* firtosmartonosi születésű unitárius hívünk mutatja be kiállítás keretében kézimunkáit, szintén a gyülekezeti teremben.

Március 29. Istentisztelet keretében újabb könyvbemutatóra kerül majd sor, amelynek keretében *Szőcs Géza* költő mutatja be *Széki Soós János* könyvét: *Holttengeri idők*. Ezt követően *Soós János* és zenekara mezőszéki népzenei játszik. A rendezvényt *Juhos-Kis Sándor* festőművész képműállítása zárja, ami előtt megnyitó beszédet mond Szőcs Géza. Rendezvényeinkre mindenkit szeretettel várunk.

krónikás

Bartók Béla Unitárius Egyházközség

Egyházközségünk élete Advent és Karácsony alkalmával is rendezvényekben gazdag volt.

December 7-én, Advent második vasárnapján, Istentiszteletünk keretében, az *Osztováta* együttes (Zoltáni Zsolt és együttese) adventi és karácsonyi dalokat énekelt.

Ugyancsak december 7-én, Istentiszteletünk után tartotta a Perczelné Kozma Flóra Unitárius Nőszövetségünk év végi megbeszélését, melynek témája elsősorban a karácsonyi ünnep megszervezése volt.

December 21-én, Advent negyedik vasárnapján, a már hagyományos karácsonyi koncertre került sor *Jávorkai Ádám* csellóművész, *Jávorkai Sándor* hegedűművész és *Falvai Katalin* zongoraművész nő közreműködésével. Ugyanaznap estéjén a *Jazz And More* kórus gospelket és spirituálékat énekelt templomunkban.

Karácsony első napján tartottuk gyermekeink karácsonyfa-ünnepélyét is. A másodnapi Úrvacsoraosztás után, a *Madrigál Quartett* karácsonyi dalokat énekelt.

December utolsó vasárnapján, az év utolsó Istentisztelete keretében vettünk búcsút az ősztendőről, valamint 2009. január elsején,

10 órai kezdettel újrakezdte az Istentiszteletet tartotunk. Ezt követően részt vettünk a 11 órakor kezdődő ünnepi Istentiszteleten a Nagy Ignác utca 2-4. szám alatti templomunkban.

Ez évben a kézimunkakörök folytatódnak: március 6., március 20., április 3., április 17., péntekenként 17 órától, *Gergely Éva* vezetésével.

Énekeljük végig énekeskönyvünket és beszélgetünk nagyjainkról előadássorozat beosztásával.

tása: március 10., március 24., április 7., április 21., keddenként 18 órától, *Gergely Felicián* vezetésével.

Az idei évben, első nagyszabású rendezvényünk a gyermekfarsang volt, melyet a Perczelné Kozma Flóra Nőszövetségünk szervezett. A mellékelt kép jó hangulatról, igazi kikapcsolódásról árulkodik.

Léta Sándor

Beregi élet

Emlékezetes marad az évadzáró ünnepség a beregi unitárius szórvány életében.

A vásárosnaményi karácsonyi istentiszteleten keresztelő is volt, amely méltó volt az ünnep hangulatához. Megköszönhattuk „Isten jószágának ízét.”

Az unitárius szórvány negyedévi lapja az Értéktér 4. számában közzétettük a karácsonyi ünnepi istentiszteleti lehetőségeket a szórványhívek számára.

Szenteste a kocsordi unitárius gyülekezeti teremben, karácsony első napján délelőtt 11 órakor ünnepi istentisztelet az unitárius templomban Kocsordon, délután 17 órakor a nyíregyházi ökumenikus Szent Lázár kápolnában szórványistentisztelet, ünnep másnapján a vásárosnaményi unitárius gyülekezeti teremben úrvacsorás ünnepi istentisztelet délután 15 órakor.

Az év végi szám foglalkozott a jövő évi programmal is. Megállapítja, hogy szükség van egy új presbitériumra és egy erőskezdő szórványgondnokra. Isten mindent megtesz értünk, de semmit sem tesz meg helyettünk!

Szellemi és lelki mentorunk Balázs Ferenc nyomdokain haladva jobban be kell kapcsolódunk a helyi közéletbe (a közjó szolgálata érdekében elősegíteni a többi történelmi egyházzal a lelki, szellemi és erkölcsi megújítást). A szórványhívekkel is többet kell foglalkozni és törődni (családsegítés, családi rendezvényekbe való bekapcsolódás, ifjúsági foglalkozások, kirándulások). „Mindennek megszabott ideje van, megvan az ideje minden dolognak az ég alatt „

Az új esztendőben is bízunk kell az Úr gondoskodásában, s viseljük el a megpróbáltatásokat is. Véges életünk elfogadása a prédikátor szerint nem passzív belenyugvás a megváltoztathatatlanba, hanem a teremtés és teremtettségünk valóságának elfogadása. Mindannyiunk számára (istenfélő keresztények számára) kihívást jelent ez az állapotunk.

Merítsünk erőt a bibliaolvasásból, a vasárnapi prédikációkból és az imádkozásból. Ezekből útmutatást kapunk az élet igéjén keresztül a jó cselekvésre, a szeretet és az isteni megbocsátás gyakorlására.

Hitvallásunk értelmében a hit Istenbe vetett bizalom. A mi felelősségünk pedig, hogy magunk és embertársaink (mely mindenképp hordoz magában sérüléseket, torzulásokat) jobbítsuk hitünket.

Hitünk képes a fejlődésre, s a kegyelem mindenben át- és továbbformálhatja az Istenről alkotott képünket és hitünket. Minden unitárius arra hivatott, hogy a béke embere legyen. Olyan ember, aki békében van Istennel és önmagával, ezért mások felé is sugározza ezt a lelki békét.

A hiteles békeszerző ember azon fáradozik, hogy elhárítsa mindazokat az okokat, amelyek növelhetik a feszültséget az emberek közötti kapcsolatokban. Nem egyszerűen kompromisszumokat keres, hanem gyökeres kibékülést Istennel és embertársaival.

Sokat kell imádkoznunk a békéért, úgy, hogy másoknak jót és áldást kívánunk. Hinnünk kell az isteni gondviselésben, hagyatkozzunk Isten szeretetére és legyünk türelmesek embertársainkkal, gyakoroljuk a hitünkben eredő toleranciát.

Szívleljük meg unitárius lelkületű nagy költőnk, Weöres Sándor hitvallását:

„Az Istenbe olvadó ember számára nincs több kíváncsi és nemkíváncsi, nincs többé semmiféle fokozat, mindent végtelenül és kíváncsi nélkül szeret.

Száma minden ugyanegy; minden a Teljes Változatlan, melyből a számtalan változó jelen-ség árad.

Isten tartalmazza a mindenséget, s a felszabadult lélek Istenben tartalmazza a mindenséget”

Felhős Szabolcs

„Kelet felől” magyarországi unitárius költők verscsokra

Bakos Kiss Károly

A test dicsérete

*Szeretni kell a testet is.
Míg lélek lakja, ékszer az.
És reggel is, meg este is
Csodálni, fény rá mint havaz.
Mert tudni kell, hisz így igaz:
Ki eljön, egyszer elmegy is.
Erteni kell a testet is.
Mi elrabolja végzet az.*

Kelet – Nyugat

*Kelet vagyok Nyugaton,
Nyugat vagyok Keleten.
Magyar vagyok, tehetem.*

Budaházi István

Regőló

*Hej regő rejtem, adjon az Úr Isten,
ennek a gazdának sok-sok földet,
a sok-sok földön sok véka búzát,
sok véka búzát, száz véka árpát,
száz véka árpát, sok véka rozsot,
sok véka rozsot, száz véka zabot,
száz véka zabot, sok véka babot,
sok véka babot, száz véka zabot
száz pejkó lovat, szép kiscsikókat.
Hej regő rejtem, adjon az Úr Isten.*

Fodor-Nagy Gergő

Ima

*Isten segítsd meg
A művészelket
Ihlettel, szerelemmel,
S minden kellemessel.
Lenézel ránk
S csupa embert látsz.
Bárhonnan kel a nap,
Érted buzgón imádkoznak.
Mi is hallanánk szavad.*

*S ha nem a pap,
Hát művész hangon
Amit kell, add!
Regény, ének és vers,
Ki épít, ki fest.*

*A te szavaidat
Képviselje mindez.
Ha kell, áldj meg
Ha kell, sújts le, hogy
Észrevegyük, amit kell.*

Egy

*Egy múlt
Egy jövő
Egy cél
Egy akarat
Egy az Isten
Egy a haza
Egy ezer év*

Duna-Tiszaközi Szórványegyházközség

Szeptember utolsó vasárnapján a Duna-Tiszaközi Szórványegyházközségben úrvacsoraosztással egybekötött őszi hálaadó istentiszteletet tartottunk, hálát adva Istennek a mindennapi kenyérért, és örvendtünk két ifjú: *Szekeres Szabolcs* és *Nagy Kinga* szépen sikerült konfirmációján.

Az Evangélikus Egyházközség zsúfoltságig megtelt tanácstermében – ahol istentiszteleteinket tartjuk – a gyülekezet tagjai mellett a nem mind unitárius rokonok is hallhatták alapvető hitelveinket, s közülük többen ígérték, hogy részt vesznek karácsonyi istentiszteletünkön is.

Október elején a lelkész levelet kapott Kis-kunfélegyházán lakó *Simó Zsuzsanna* nevű atyánkfiától, aki jelezte, hogy utóbbi istentiszteleteinken betegsége miatt nem tudott részt venni. E helyről is sok türelmet kívánunk mielőbbi felgyógyulásához.

A lelkész, felesége és *Kisgyörgy Zsuzsanna* gondnokasszony társaságában részt vett októ-

ber 4-én a magyarországi unitáriusok IV-ik találkozásán, s megbeszélést folytatott *dr. Balázs Mihály* egyetemi és *dr. Kovács Sándor* teológiai tanárral, a lelkész unitárius elődökről szóló forrásanyaga felhasználása, illetve közkincsé tétel tárgyában.

A lelkész idejében leadta az Unitárius Alapítvány meghirdette pályázatát, mely 250 szerző Dávid Ferencről szóló tanulmányát tartalmazta.

December 25-én szép számú gyülekezet jelenlétében zajlott le az úrvacsoraosztással egybekötött karácsonyi istentisztelet. Az úrvacsorai kenyeret és bort a kecskeméti gondnok atyánkfia és felesége adományozta. A szórványegyházközség területén élő 12 gyermek karácsonyi ajándécsomagban részesült. Ezen istentisztelet végén került kiosztásra a 2009-es évi Unitárius falinaptár és az Unitárius Élet decemberi száma.

Kelemen Miklós

Füzesgyarmat

és a Gyula és Környéke Szórványgyülekezet

Újesztendei új álmok, tervek, elgondolások megvalósításához nem kell új hit, csak a régit kell megerősítenünk. A megpróbált hit az erős, mondja egy régi mondás, vagy lehet költőiesebben is fogalmazni: teher alatt nő a pálma. Ilyen gondolatokkal, érzésekkel köszöntöttük egymást **december 31-én** éjfélkor az istentiszteletünkön, amikor búcsúztattuk az óévet és köszöntöttük az újat harangjaink zúgása közben, pezsgős poharainkkal koccintva. Nyúlfarknyi pihenés után már vonaton ültem, hogy megtartsuk a fővárosban **január 1-jén**, a püspöki templomunkban a hálaadó istentiszteletet, felolvassuk a főpásztori üdvözlét és kötetlen beszélgetés közben a gyülekezeti teremben kíváncsunk egymásnak minden jót a 2009. évre. Az elinduláskor tekintsünk vissza néhány eseményre, ami az előző tájékoztatásunkból kimaradt, de fontosak a vállalt munkánk tekintetében.

December 11-én a Nagy Ignác utcai gyülekezeti teremben az egész egyházvezetés részt vett *Veres Emese Gyöngyvér*, rádiós riporterünk, szerkesztőnk könyvbemutatóján. Az ELTE doktorandusza, a hétfalusi csángó evangélikus testvérünk nekünk és – sajnos – helyettünk unitárius tárgyú könyvet állított össze a Vallási Néprajz sorozat 14. kötetével. Megszégyenítően kevesen érdeklődtek a szerző, a Biblia Éve – 2008 kapcsán tartott, igen vonzó és tartalmas előadása, valamint hiánypótló könyve bemutatója iránt, amely főként Simén Domokos lelkész munkásságának állít emléket, más szerzők hasonlóan érdekes írásai mellett.

December 12-én összeállítottuk a Városi Művelődési Intézmények igazgatójával a 2009. évi eseménynaptárat. Gyülekezetünk a hagyományos ünnepeinken kívül mintegy 20 alkalommal szerepel különböző rendezvényeivel, ünnepi alkalmával, többször, mint a másik két lekezet és néhány civilszervezet együttvéve! **December 18-án** a Kossuth adó „Egy az Isten” című adásában e sorok írójával készült beszélgetés volt hallható a Nagy-Homoródmenti szülőfalun, Lókod karácsonyi szokásairól, főként a kántálásról és az aprószentek napja megtartásáról. **December 30-án** a Városi Tv egyenes adásban közvetítette Füzesgyarmaton, a neves Gara Szálló egyik termében ideiglenesen berendezett stúdióból azt a beszélgetést, amelyet az egyházközség életéről, két évtizedes munkánkról, kezdeményezéseinkről, a karácsony unitárius értelmezéséről, üzenetéről, jövőbeni terveinkről, elképzeléseinkről folytatott e sorok írója a Tv egyik munkatársával.

Január 4-én volt gyülekezetünk újévi istentisztelete, amelyen beszámoltunk az elmúlt év

fontosabb eseményeiről, szertartásairól, emlékezve az elhunyt testvéreinkre, és ismertettük az előző évben bejegyzett aranykönyvi adakozásokat, valamint felolvastuk az egyház főpásztorának a gyülekezetekhez szóló körlevelét.

Január 8-án részt vettem Budapesten az Egyházi Elnökség első ülésén. **Január 17-én** megtartottuk első évnegyedi lelkészi értekezletünket Budapesten. **Január 18-án** volt egyházközségünk évi első rendes közgyűlése, amelyen beszámoltunk a már ismert események, rendezvények, ünnepek, ünnepségek mellett az egyházközség anyagi gazdálkodásáról, valamint 2009-es tennivalóinkról.

Január 19–24 között 6 alkalommal vettem részt az ökumenikus imahét eseményeiben, amikor a helyi gyülekezetek mellett prédikációs szolgálatot végeztem a dévaványai református egyházközség imatermében is.

Január 25-én újesztendei istentiszteletet tartottunk a Városi Idősek Otthonában. **Január 30-án** folytattuk a vallásos-irodalmi estek sorozatát a Hegyesi János Városi Könyvtárban. Erre az alkalomra *Szabó Magda* verseit gyűjtöttem és válogattam ki a 11 előadó számára. Az ősszel egy éve meghalt író versei is (költőnek indult, de 1949-ben elhallgattatták!) éppen olyan lenyűgözőek, mint prózai alkotásai, regényei, elbeszélései, színpadi alkotásai. Élmény volt meghallgatni!

Február 1-jén jelen voltam püspöki megbízással a pestszentlőrinci egyházközség közgyűlésén, amikor a lemondott lelkésznetől átvettük az egyházközséget és átadtuk az egyházközség gondnokának és pénztárnokának az új lelkész jöttéig. **Február 4-én** jelen voltam az Elnökség tagjaként *Elekes Botond* főgondnok és *Pálffy László* főgondnokhelyettes társaságában az úgynevezett Budapesti Unitárius Egyházközség nevű szervezet vezetőivel, *Zoltán Csaba* elnökkel és *dr. Lőrincz Ernő* presbiterrel való tárgyaláson, amelyik *dr. Németh Zoltán* jogtanácsos jelenlétében zajlott a folyamatban lévő névváltoztatási és kártérítési perről.

Február 5-én Békéscsabán részt vettünk *Kiss Mihály* hódmezővásárhelyi lelkésszel a két tiszteletes asszony társaságában **Gergely Sándorné Tótszegi Julianna**, 90 évet élt testvérünk temetésén. *Gergely Sándor* hosszú évtizedeken át presbiter és gondnok volt, valamint főtanácsos, a szórványaink bőkezű támogatója.

Február 9-én részt vettem az Egyházi Elnökség második ülésén Budapesten. **Február 11-én** *Pálmai Béla* főszervező kérésére (aki

Rázmány Csaba püspökkel együtt a Zebegényben, minden június első szombatján tartott Nemzeti Zarándoklat létrehozója) egyházunkat képviselve szolgáltam a Budai Várban tartott megemlékezésen, amit az 1945. február 12-i ki-törés évfordulójára szoktak rendezni.

Február 22-én délben fél kettőkor a helyi Idősek Otthonában, délután fél négykor Gyulán, az Esze Tamás u. 2. szám alatti imatermünkben tartottunk farsangzáró istentiszteletet, elkezdve ugyanakkor a Húsvétra való felkészülés bőjtjét. **Február 27-én** a Hegyesi János Városi Könyvtárban, a vallásos-irodalmi estek keretében *Illyés Gyula* költészetével foglalkoztunk, mintegy 30 versét hallgatva.

Március 1-jén délután tartottuk az év első, szeretetvendégséggel egybekötött gyermek-istentiszteletünket, amelyen a „szolgálattevők” *Molnár Bettike* és *Korcsok Klára* hittanosok vol-

tak. A szeretetvendégség tombolahúzással ért véget.

A Magyar Tv vallási műsorában *Bence Márton* műsorszerkesztő jóvoltából (és néhány gyülekezet nem vállalása folytán) ismét lehetőséget kaptak fiataljaink, hogy **március 13-án** egy adásra való összeállítást készítsünk. Szorgalmasan készülünk, hogy a tékozló fiú parafrázisát, a tékozló leány példázatát bemutassuk.

Március 15-én részt veszünk a városi ünnepségen, ahol gyülekezetünk vezetőségével és a Nemzetközi Szent György Vitézei Lovagrenddel koszorúzunk. A templomban is tartunk ökumenikus megemlékezést, utána a szoborparkunkban lévő 1849-es emlékműnél is elhelyez-
zük híveinkkel az emlékezés virágait.

Tavaszi és Húsvétvárásunk sok munkát kér, de Isten megáldja fáradozásainkat.

b.l.

Nem volt még ilyen Füzesgyarmaton

„A szeretet nem személyválogató.”

Az adventi várakozásban szokatlan megbeszélésekre és egyeztetésekre került sor egyház-
községünk lelkesze (aki a Nemzetközi Szent György Vitézei Lovagrend tábori püspöke is), az önkormányzat, valamint *Furkó Sándor*, a Városi Közéletfejlesztési Intézmény vezetője között.

A Lovagrend vezetése, sokszori füzesgyarmati látogatása során megismerve a városka lakosságának összetételét, a térség társadalmi viszonyait, szociális lehetőségeit, felajánlotta, hogy karácsony előtt „megvendégeli” a lakosság egy reprezentatív részét. A felajánlást lovag *Kutalik Tamás* főispán, kiskunfélegyházi vállalkozó tette a Lovagrend más tagjaival egyetemben, az egyházközség besegítésével. A szervezés egyházközségünkre hárult. Ezért volt a sok egyeztetés, megbeszélés. A városi civilszervezetek, nyugdíjas klubok, mozgáskorlátozottak, nagycsaládosok és nők egyesülete, valamint a roma önkormányzat vezetői és a polgármester jelenlétében kiosztottunk 220 részvételi lehetőséget. (Azért csak ennyit, mert az étterem befogadó képessége ennyire adott lehetőséget, a Lovagrend és az egyházközség kész volt dupláját is fogadni és ellátni!)

Lelkészünk megkezdte a szervezést, a meghívók nyomtatását, szétküldését, a karácsonyi előkészítő műsor összeállítását. *Zoltáni Zsolt* és *Társai*, az *Osztováta* együttes is erre az alkalomra időzítette minden évbeli adventi hangversenyét. Aranyvasárnap, december 21-én a templomunk helyett az étterem vált az istentisztelet színhelyévé. A Lovagrend tagjai közül is mintegy 10 fő vett részt az ország keleti részé-

ből, élükön lovag dáma *Dr. Vértess Zsuzsanna* Magyarország Nagypriorja vezetésével, aki meghatóan üdvözölte a résztvevőket. Lelkészünk és az egyházközség, valamint a Nyugdíjas Klub, a lelkesházaspár által tanított és vezetett dalárda a *Zoltáni Zsolt* és *Társai* hangversenyét színes karácsonyi versekkel és énekekkel bővítette ki. A felajánló lovag már előző nap városunkba érkezett, és a napközi konyhán megtették a szükséges előkészületeket. *Furkó Sándor* intézményvezetőt, aki a konyhai személynézetet és több más dolgot (ebédlő, villany, gáz stb.) ingyen rendelkezésre bocsátott, annyira „meghatotta” kezdeményezésünk, hogy karácsony tövében ő is, saját áldozatából több száz rászoruló vendégelt meg töltött káposztával. A mi „vendégeink” számára a lovagtestvérünk és a helybeli szakácsok babgulyással kedveskedtek, mint jellegzetes alföldi étellel. Meghatóan szép volt a lovagok bevonulása, majd a vendégek általuk való kiszolgálása.

Nem egy köszönetet hallhattunk a megvendégelték részéről. Elismerő szavakat arról, hogy a kis unitárius gyülekezet (amelyik idehozta a Lovagrendet is!) ismét valami olyant tett itt az Alföldön, ami még nem volt eddig. Úgy éreztük, hogy a szép ünnep előtt megmutathattuk azt, hogy az egyházunk nem csak prédikálja a szeretet evangéliumát, hanem tehetsége szerint meg is cselekszi azt.

Reméljük, hogy az elkövetkezőkben is ennek a nemes tettnek lesz folytatása.

lovag *Bánsághy Sándor*,
unitárius presbiter

Jó a testvéreknek együtt lenni

Néhány éve január harmadik hetében városunk vallásos lakóinak mozgalmassá válik a délutánja. A három felekezet templomában, kápolnájában, gyülekezeti termében találkoznak az unitárius, katolikus és református hívek. Református lelkipásztorunk mindig összeállít egy kis füzetecskét a három felekezet néhány énekével, valamint a „Bár szétszakadva él az egyház” kezdetű, az ökumenikus mozgalom jegyében született énekkel, amelyeket már a hívek többnyire ismernek és együtt énekelnek. Ebben az évben is, mint az előzőekben az egyházközségek lelkészei, illetve megkért, besegítő „fuvarosok” elhozták az időseket, a nehezen járókat az istentiszteletekre, és haza is szállították a különböző helyekre.

Az istentiszteletek 5 órakor kezdődtek. A hét első napjain a lelkészek más-más egyházközségben szolgáltak vidéken. Először az unitáriusok templomába mentünk, ahol *Baráth János* református lelkészé volt a fő szolgálat. De a helybeli lelkész is elmondta gondolatait, valamint alkalom került arra, hogy együtt köszöntsük a tavaly augusztus óta beszolgáló katolikus plébánost, *Kalaman Jánost*, aki szintén elmondta alkalmi gondolatait. A közös éneklések és imádások után elhangzott az ökumenikus Miatyánk is.

Nagyjából ez volt a többi istentisztelet menetrendje is a helyi gyülekezetekben. A kis unitárius közösség az idén is kitett magáért a vendégszeretben, hiszen az egyháztagok, presbi-

tereik, nyugdíjas klubjuk tagjai sok finomságot készítettek a lelki táplálék mellé erre az estére.

Másnap a gyönyörű katolikus kápolnában (az egykori Blanckenstein grófok udvari kápolnája, amelyik „megúsza” az orosz gyűjtogatókat, fosztogatókat) gyűltek össze a hívek, ahol *Balácsi László* unitárius püspökhelyettes vezetésével folyt a szertartás, de a két testvérlelkész is hasonló időtartamú beszédet mondott. A még kisebb számú katolikus gyülekezet az egykori, de visszakapott iskolája nagyobbik termében terített meg a szeretetvendégségre. Az élmény ez estén is magával ragadó volt.

A hetet záró összefoglalásra a mi gyülekezetünk készült fel. Eljöttek a biharnagybajomi református testvéreink a lelkészpár vezetésével, valamint a volt katolikus plébános a mostani, gerendási híveivel és énekeseivel.

Itt több mint két órás volt a szertartás, meghallgathattuk az unitárius püspökhelyettest, a biharnagybajomi lelkészt, a mostani és elhelyezett katolikus plébánosokat. Az áhítatot emelte egy szép énekekből összeállított, gitárkísérettel előadott műsor is. Utána a hívőereg elfogyaszthatta a bőségesen előállított agapét.

A héten a Himnusz születésnapjára is emlékezett minden jó magyar, mi is elénekeltük nem egy alkalommal Nemzeti Imánkat. Úgy éreztük egész héten, minden alkalommal, hogy a jó Isten is megáldotta egybegyűléseinket mindenik helyen.

Gábor Sándor
református presbiter

Kocsord

Tavaly **november 23-án** fejeződött be legutóbbi tudósításunk a Kocsordon folyó unitárius gyülekezeti életről. A következő vasárnapkal beléptünk az advent időszakába. *Jakab Ferenc* gondnok atyánkfia gondoskodott, hogy az adventi koszorú új pompájában világítson bele a lelkiismeretünkbe.

Az advent hétköznapijait várakozásteljesítette a karácsonyi készülődés. Aktív szerepet vállaló presbiter asszonyaink idejében érdeklődtek a karácsony esti ünnepély anyagi és szellemi feltételeinek biztosítása felől. Rohamosan fogyatkozó növendék létszámunk részére a lehető legtöbbet kívántuk nyújtani ezen az ünnepen. Beszereztük az erősen megdrágult fenyőt és 35 db. ajándék csomagot.

Karácsony szentestjére ragyogott, szíporázott Jézus születésének öröme a templom. A hitoktatást igénybe vevő családok gyermekei elmondták szavallatukat, átvették szüleik „an-

gyalának” első ajándékát a gyülekezet karácsonyfája alól. További, mintegy 30 növendékünknek házhoz vitte ajándékát a gyülekezet „angyala”.

December 20-án e-mailen megköszöntem a kanadai London Ontariobeli Unitárius Gyülekezet 200 000 Ft-os karácsonyi ajándékát, amit banki átutalással küldtek. Az üdvözléssel kísért köszönetnyilvánítás sajnos nem sikerült, ezért azt az ünnepek után meg kellett ismételni. A gyülekezet két áldozatkész tagja, *Camille van Daele* és felesége, *Claire Boseret* évek óta támogatja gyülekezetünket az ott szokásos módon. Camille úr saját készítésű művészi képes lapjait, Claire asszony szintén saját készítésű zöldségleckvárját bocsátja áruba a mi javunkra. Ezen kívül a gyülekezet is adakozott a javunkra. Így egészült ki a minden eddiginél nagyobb adomány. Camille úr régebben volt beteg, Claire asszony nemrég szenvedett szívinfark-

tust, amiből hála Istennek és a kezeléseknak, sikerült felgyógyulniuk. Rev. *Felicia Urbanski* lelkésznővel a gyülekezet magyar tagja, *Balogh Katalin* asszony segítségével tudok értekezni. Most már mi is elküldhetjük lapunkat, az Unitárius Életet cserében gyülekezeti lapjukért, a Chaliceért, amit a kezdetek óta küldenek. Ennek novemberi számában beszámoltak értünk tett erőfeszítéseikről.

Karácsony első napján Kocsordon és Nyíregyházán, másodnapján Vásárosnaményban tartottam Úrvacsorás Istentiszteletet. A hívek a sokévi átlagnak megfelelő számban voltak jelen. Év utolsó vasárnapján megtartottuk utolsó presbiteri, majd év első vasárnapján évi rendes közgyűlésünket. Ezen a napon Nyíregyházán, majd a következő vasárnapon Vásárosnaményban is tartottam újévi Istentiszteletet, amit Kocsordon újév napján tartottunk. Főtisztelendő *Rázmány Csaba* püspök úr újévi pásztorlevelét az Unitárius Életből olvastam fel.

December 30-án, keddi napon volt az év utolsó esküvője. A vőlegény *Bihari Zoltán* egykori harangozónk és templomgondozónk volt, menyasszonya *Kiss Judit*, akinek fia, *Erdős Imre* ugyanazon alkalommal konfirmált. Isten adja meg boldogságukat egymás mellett! Éljenek boldog, elégedett családi életet. Adja meg Isten igaz vágyaik teljesedését, közös gyermekük születését. Adjon jó egészséget kedves mindannyiunknak, beleértve a nem olyan rég műtét után felgyógyult édesanyjukat.

Az év első hónapjának nevezetes eseménye volt a helybeli ökuménikus imahét a többségi Református Gyülekezet kezdeményezésében. Kocsordon kívülük és kívülünk működik még hazánk egyik legeredményesebb egyháza, a baptista gyülekezet. A mátészalkai imahét után következhetett a mi közös imahetünk. A múlt súlyos lelkiismereti terhétől megszabadulva, az isteni szeretet jegyében folytak közös áhítataink. **Január 26-án**, hétfőn, a frissen felújított Katona-végi református gyülekezeti teremben gyűltünk össze, ahol *Nt. Szalayné*

Gacsályi Dóra tiszteletes asszony mondta el lélekemelő beszédét Ezékiel látomásáról, mely szerint a templomtól eredő folyóvíz gyorsan megnövekedik, és annyi édes vizet ömleszt a Holt tengerbe, hogy élet keletkezik benne. Megmagyarázta, hogy a folyóvíz Jézust és az Evangéliumot, a Holt tenger megelevenedése pedig a Keresztény Anyaszentegyházat jelképezi.

Másnap nálunk, az unitárius templomban találkoztunk. Ugyanolyan népes gyülekezet előtt *Nt. Szalay Kont Miklós* református lelkipásztor mondott megrázó beszédet Ezékiel próféta látomásáról és Istennel folytatott párbeszédéről a csontok völgyében. Megmagyarázta minden hitvallású hívő számára érthetően és elfogadhatóan, hogy vallásgyakorlat nélkül szétszórt csontok vagyunk. Feltette a kérdést, hogy lesz-e még élet a száraz csontokon? A választ nem tőlünk, hanem Istentől fogjuk megkapni, aki számára nincs lehetetlen.

Harmadnap nekem adatott meg, hogy a baptista imaházban hirdessem Jézus tanítását a közös aratnivalóról, a tizenkét, majd a hetvenkét tanítvány kiküldéséről. Végül a zsúfolásig megtelt nagyfalusi református gyülekezeti teremben *Takács Zoltán* baptista lelkész tartott mindenki hitét erősítő magyarázatot Acháb és Jézabel fia, Ezékiás király fekélybetegségéről, Istenhez való hűségéről, elkeseredéséről, könnyörgéséről és csodálatos gyógyulásáról, mely után még tizenöt év életet és uralkodást kapott.

A vendégek fogadására nálunk *Jakab Ferenc* gondnok úr és kedves felesége tette rendbe a templomot. Gondnok úr lánya, *Nagy Gusztávné Gabika* és *Jakab Sándorné* unitárius virágkereskedők látták el templomunkat virággal. Mind a négy napon jelen volt községünk több kiválósága, élükön *Jakab Zsigmond* polgármester úrral és kedves feleségével, az immár nyugalmazott Zsóka tanár nénivel, aki gyerekeinket írni-olvasni tanította. Az imahét záró eseményeként a *Szalay* lelkipásztor család adott vacsorát, amelyen építő eszmecserét folytathattunk egymással a község dolgairól gyülekezeteinkről és szolgálatunkról.

Nyitrai Levente

Hódmezővásárhely

Eseménydúsán repül az idő, itt van 2008 karácsonya! Válság ide, szükség oda, az egymás iránti ragaszkodásnak, a szeretet kifejezésének nincs akadálya.

Az ünnepre készülés kedves eseménye a december 24-i családi összejövetel, az angyalvárás és megérkezése.

Koronája az ünnepnek a 25-i templomba menet, istentiszteleten, úrvacsoraosztáson való részvétel s a gyermekműsor meghallgatása.

Hódmezővásárhelyen *Kiss Mihály* tiszteletes úr és felesége Tünde, legyőzve minden hatalmas templomrenoválassal járó lekötöttséget, felfordulást, az imateremben csillogó karácsonyfával megalapozták a hangulatát az ötven résztvevőnek

Borsos Annamária zeneiskolai tanárnő orgonajátéka segítette az énekek csengését.

Tiszteletes úr a felolvasott karácsonyi textussal elindította a gondolatsort lelkünk elmélyedéséhez. Így felkészülve félkörben felálltunk

harmincheten az úrasztalához úrvacsoravételre. Kedves színfolt volt egy hatéves fiúcska, aki keresztanyjához húzódva figyelmesen nézte a kenyér és bor átvételét.

Ezután mosolygó felnőttek és izguló gyermekek részére megkezdődött a karácsonyfa-ünnepség. Versek, ének és zeneszámok fokozták a karácsonyi hangulatot. Majd következett a gyermekek számára az örömszerzés. Tényleg angyal készítette a gazdag csomagokat, amiket a tiszteletes úr az ügyes kisfiú, Bendegúz fürgeségével juttatott a várakozó gyerekeknek

Befejezésként felállva, átszellemülten, orgonakísérettel mindnyájan énekeltük „Mennyből az angyal”-t, a Himnuszt és a Székely Himnuszt.

Felejtethetetlen marad ez a napsütésben fehéren csillogó karácsonyi délelőtt.

Örömmel élte át lányaival, unokáival

*dr. Benczédi Ferencné
Szabó Gabi*

Szeged

Karácsony éltető fénye világította meg a templomba sietők útját. A Honvéd-téri református templomban állt a feldíszített fenyőfa, balzsamos illata a havasokat idézte. Felzengett a zsoltárok dallama. *Kiss Mihály* lelkész Máté 11. rész 28–30 versén alapuló prédikációja után *Gábor Hajnalka* karácsonyi verset mondott. A gyermekek ajándécsomagokat kaptak. A megjelentek közül sokan vettek úrvacsorát.

Gábor Hajnalka karácsonyi verset mond

A református kántornő szép énekhangja emelte az ünnep hangulatát az úrvacsora osztás alatt is.

Az istentisztelet végén a hívek a dunapataji unitárius templomot (ma múzeum) bemutató unitárius falinaptárt kaptak.

Minden jelenlévő lélek egén felragyogott a betlehemi csillag.

A **januári** istentiszteleten már nem állt a fenyőfa a templomban, de az ünnepi összetartozás szeretetmelegsége hatotta át a lelkeket a fagyos, hideg vasárnapon. Hókristályok csillogtak a toronytetőn, a jégcsapos, zúzmarás fákön emlékeztetve az ünnepi csillagfényre. A reményteljes évkezdhet hangjai szóltak az imákban, a felolvasott főpásztori levélben, az igében és zengő zsoltárokból.

Az évi áldás kíséretén végig egész esztendőben:

*„Az ige bölcsessége vezérli az életutakat.
Zsoltár hangos ima. Él a remény a szaván.
Új évvel élet újul meg a hit erején.”*

(M.R.)

Vitalisné Miklós Éva

Könyvrecenzió

Szinte Gábor: Tett és semmi más Szinte Gábor festőművésszel beszélget Mezei Károly

A fenti címen jelent meg 2008-ban a Kairosz kiadó által a Magyaroknak lenni sorozatban e kis könyv, melyben Mezei Károly kérdéseire Szinte Gábor unitárius festőművész válaszol. A 80. életévét betöltött Szinte Gábor élettapasztalatát, meglátásait osztja meg az Olvasóval.

Részletek a könyvből:

Ön szerint itt és most, figyelembe véve azokat a problémákat, amelyeket eddig említett, hogyan legyünk tisztességes magyarok, akik szeretnének valami hasznosat, előremutatót tenni ezért a Kárpát-medencei közösségért?

Gondolom, számos válasz született már erre a kérdésre ebben a könyvsorozatban is. Minden őszinte válasz fontos, hiszen minden ember más. De van-e a válaszokban valami közös? Az egyik módszer ennek érzékelésére, ha olyan néppel hasonlítjuk össze, amelyet jól ismerünk.

Életem során szoros emberi és szakmai kapcsolatba kerültem az olaszokkal. Velük összevetve magunkat, sok az eltérés. Ők napi szinten együtt élnek a tradíciókkal, és azok megkönnyítik a nehéz helyzetek megoldását. Persze náluk is gyengül a tradíció ereje, ezáltal ott is sokkal több lett a régen alig ismert idegbetegségek száma, de mégis. (Az olasz sajátosságokról több meggyőző példát írtam meg Róma, Nápoly, Apulia és a Szabad szemmel című könyveimben.)

Ezek a konvenciók nálunk mára szertefoszlottak, eltűntek. Mindenki magára maradt. Bennünket a történelem egy-egy évszázadban többször is átrostált. Az „élelmesekeket” továbbengedte, a gyengébbeket kihullatta. Sajnos a „gyengék” között voltak az érzékenyek, az álmodozók, akik nélkül az ismeretlen jövőt nem lehet meghódítani. Egyszerűen eldurvultunk, és a Kaparj, kurta, neked is lesz! mentalitás túlságosan is széles körben terjedt el. ...

Végletek szorultak belénk.

Magyarország az első ötszáz évben meghatározó országa volt Európának. Ennek hatása megmaradt valamelyest a következő ötszáz évben is. Nagy egyéniségek születtek, és kiválóan működtek. ...

A magyarságra nézve Trianon volt a legmegrázóbb csapás. A többi, Mohi, Mohács kevesebb bajt okozott az egyéni emberre nézve.

1920 után azonban látókörrünk nagyon összeszűkült, gyökereink elszakadtak. Az összezsugorodott területre zsúfolódott nép lélekromboló élményeket élt át. Közvetlen Trianon után azonban még mindig voltak olyan vezetők, akik korábbi neveltetésük révén elég nagy tapasztalattal rendelkeztek ahhoz, hogy sokat javítsanak a kialakult drámai helyzeten.

Mikor úgy látszott, hogy a csonka Magyarországon is képesek vagyunk összeszedni magunkat, jött két apokaliptikus csapás, amely az egész földrészen végigsöpört: a fasiszmus majd a kommunista terror. Ez már túl sok volt.

Vajon hogyan lehetne ezen a sokszorosan és súlyosan sérült magyarságon segíteni?

Talán több megértéssel. Egyenként kellene odahajolni mindenkihez, megkérdezni, megérteni az ő egyéni baját. És akkor kiderülhetne, hogy sok lappangó érték maradt még a romokban.

Van, aki alkatilag jobban bírta a csapásokat. Ő egyszerűen csak szerencsés. Neki viszont az a dolga, hogy mindent megtegyen a többi érdekében, amire képes.

Az anyagi előnyök csábítóak persze, de a mi vidékünkön minduntalan tapasztalni lehetett, hogy nem érnek semmit. Hányszor dőlt már romba az, amit jól megépítettünk? Hányszor kellett elővenni a túlélőbatyut a legszükségesebbekkel? És sajnos még ezek után se tanultuk meg, hogy mi a valódi érték, és mi nem az.

Hogy megmenthessük a lelkünket, tudást kell szerezni, és azt alkotásra használni. Ebben egy kis nép is lehet akár a legnagyobbak egyike, mint például a finnek vagy az írek.

Nekünk újabban a szervezés, az együttműködés sem szokott sikerülni. Száz évvel ezelőtt eleink méltóan emlékeztek az ezeréves hazára, az ezerszázévesre már nem sikerült. A sok kis önzés nehezen tud összekapcsolódní.

...

Nem volt képes az ország emlékezni saját múltjára, mert nem is akart.

Viszont gyakorlatunk van abban, hogyan lehet akár egyedül, a hatalom és a megmondók ellenére végigküzdeni egy utat, kitartóan, nem megalkudva, egészen addig menetelve, amíg elérjük a célt.

...

A magyar lélek meghatározása lehetetlen történelmi példák nélkül.

...

Történelmünk megítélésében korszakok váltakoztak. Minél visszább megyünk az időben, a kortársak tájékozottsága annál gazdagabb. A Hunyadiak, az Anjouk, és az Árpád-ház kiválóan ítélte meg saját korának nemzetközi helyzetét, és jó döntéseket hozott. Ahogy közeledünk a mához, a megítélés egyre kisszerűbb, elfogultabb és hiányosabb.

Az ország kiszolgáltatottsága létrehozta a túlzott önértékelést, ezzel együtt a veszteségek felnagyítását.

A XIX. század kitalálta: „Ha a Föld Isten kalapja, hazánk a bokréta rajta”.

A reformáció azt sóhajtotta: „hajh, de bűneink miatt gyúlt harag kebledben”, s mindezekért Mohács, Isten megérdemelt büntetése.

Ki kellene emelkedni már ebből az önistenítő önsajnálathból, megtalálni az európai perspektívát. Tudomásul kell vennünk, hogy országunk nem bokréta, és Mohács nem büntetés. ...

... Szemléljük úgy a történelmünket, ahogyan az események mutatják, és ne magyarázzuk félre.

Őn szerint miféle „népszerű” történelmi téveszmék élnek az emberek tudatában?

Vizsgáljunk meg néhány példát közelebről. Valóban nemzetünk temetője Mohács? (Erről hosszabb tanulmány olvasható Mezei Károly: Szinte Gábor – Erdélyen át Firenzéig című könyvében. Kairosz Kiadó, 2004. 75–83. p.)

A „temető” kifejezés az 1526 utáni századokban egyetlen szövegben sem fordul elő, a XIX. században bukkan föl először. Ez arra utal, hogy a vesztes csata után minden ment tovább, ahogy mehetett, de senki sem érezte úgy, hogy eltemették volna ...

Mátyás király politikáját már alapvetően meghatározta a török veszedelem elleni felkészülés. Igazi realistaként messzelátó politikus volt. Tudta, hogy apja nándorfehérvári sikere nem megismételhető. Az oszmánvezetés egyre

hatalmasabb világbirodalommal fejlődik, vele országunk egyedül nem szállhat szembe. Mátyásnak szerencséje volt kortársával, II. Bajazid szultánnal, aki humanista volt. Perzsa verseket írt, kódexeket gyűjtött, csodálatos reneszánsz dzsámit épített, tehát sok mindenben Mátyáshoz hasonlított. Ötévenként hosszabbították meg egymás között a békét.

A magyar király tudta, ha Bajazid után egy harcias szultán lép színre, az ellenünk fog indulni és győzni fog. Ezért küzdött Mátyás a császári trónért, hogy egyesített európai erőket állíthasson szembe a török világbirodalommal. Jellemző, hogy az akkori értelmiség jelentős része nem érezte ezt a veszélyt. Vitéz János és Janus Pannonius pedig nyíltan Mátyás ellen fordult.

Mátyás sejtése beigazolódott. Halála után Szelim szultán a „Villám” nyolc év alatt meghódította az összes szomszédos keleti és déli területet. Hihetetlen katonai bravúrral legyőzte Perzsiát, Egyiptomot. Megszervezte a világ legkorszerűbb hadseregét, amelynek létszámban és felszerelésben nem volt párja a világon. A katonák harci készségét zsolddal fizették, meg a szabad rablás jogán. Minden hadjáratot költségvetéssel kísért pontos szervezés előzött meg aprólékos időbeosztással. Óraműhez hasonló pontossággal összehangolt rend mozdított mindent. Magyarországnak esélye sem volt, hogy ellenállhasson ennek az erőnek. Inkább az volt a kérdés, hogyan élje túl azt a helyzetet, hogy két világhatalom határzónájába kerülve, ütköző területté vált.

Szelim fia, Szulejmán számára az igazi ellenfél tehát nem Magyarország volt, hanem V. Károly császár, a nyugati fél világ ura. Országunk csak porszem volt ebben a vetélkedésben. A törökök szövetségese a francia király, I. Ferenc volt, Magyarország pedig felvonulási terep a Bécs-et fenyegető ismételt hadjáratokhoz. Szulejmán két követet is küldött Mohács előtt, hogy meggyőzze erről a magyar vezetést. Ez nem sikerült, a mieink csak a veszített csata után értették meg a helyzetet.

Szulejmánt nagyon megérintette a magyarok halálmegvető bátorsága a mohácsi csatamezőn. A szultán maga kiemelkedően művelt, nagyvonalú egyéniség volt, minden szultánok között a legnagyobb. A magyarokkal – a törökök által ma is rokonnak tartott néppel – különös módon, másképp bánt, mint a többi legyőzött országgal. Soha nem fordult elő a török hódítások során, hogy bárhol, Perzsiában vagy Egyiptomban visszaadjon egy területet a hódításból, azért, hogy ott a legyőzött nép önálló államot alakíthasson.

Hazánkban a győztes szultán előbb szövetséget kötött a legyőzött ország maga választotta királyával, Szapolyai Jánossal, majd annak ha-

lála után annak csecsemő fiát és özvegyét Erdélybe küldte, hogy ott önálló királyságot hozzanak létre. Erdély önállóságát Szulejmán alapozta meg. Bizonyos volt abban, hogy a magyarok nem fogják hátba támadni, mert számára csak a Bécs felé vezető út biztosítása volt a cél.

Buda „csellel” való török elfoglalását csak a XIX. század fantáziája találta ki. Szépségtapaszt volt ez a vélt megaláztatásra. Csakhogy Szulejmánt éppen a Szapolyai Jánossal kötött szövetsége kötelezte arra, hogy háromszor is – a király ismételt kéréseire – segítő csapatokat küldött az osztrák hadak ellen. A „csel” idején is – már János király halála után – a Budát ostromló osztrákok ellen indult a segítő török sereg. Elűzte Ferdinánd hadait Buda alól, és átvette a várat, mivel a magyarok nem tudták megvédeni. A magyar urakat Szulejmán megtette a vár polgári vezetőivé. A koronát átadta a csecsemő trónörökös gyámjainak, elismerve ezzel a magyar királyt.

Az özvegyet, teljes kincstárával Lippára küldte, hogy Erdélyben uralkodjék. Ez lenne a híres „csel”? Török Bálint meg korábban éppen Ferdinánd hadvezére volt, és mint ilyen, megbízhatatlan. Ezért küldte őt a szultán a Hét Tornyba, rabságba, elővigyázatból.

Mohács tehát nem jelentett nemzethalált, az élet a három részre szakadt országban folyt tovább, ahogy addig.

Mi történt Mohács után? Talán megfoghatkozott a kiváló államférfiak sora? Nem. Erdélyben tovább élt az önálló magyar államiség, és egymást váltották a kiemelkedő politikusok. Báthori István, Bethlen Gábor európai horizontú uralkodók voltak.

Talán Bocskai Istvánt ismerjük ma közülük a legkevésbé, pedig valóságos csodát vitt végbe. Olyan szerződést kötött az osztrák császárral, amilyent senkinek nem sikerült sem előtte, sem utána. Kívívta Magyarország teljes önállóságának elismertetését! Ehhez még az 1867-es kiegyezés sem ér fel!

...

Ebben a helyzetben a királyi Magyarország és Erdély vezetőinek évente dönteniük kellett, hogy a térségben legerősebb szultáni támogatást fogadják-e el, vagy inkább a Habsburg királyok ígéreteinek higgyenek, akik a hódoltsági területek visszafoglalását ígérték, azonban félték, hogy a visszaserzendő területeket sajátjuknak tekintve azokon a magyar önállóságot nem tűrték volna el. Ráadásul ezek az ígéretek sorra nem teljesültek, és a harcok során az ország egyre pusztult, egész térségek váltak tűztől, éhínségtől s járványoktól sújtva, lakatlanná.

II. Rudolf császár és magyar király szövetséget szervezett XIII. Kelemen pápa segítségével,

de ettől Európa nagyobbik fele távol maradt. A Liga harcait balsiker kísérte. Mátyás főherceg alkalmatlan volt a vezetésre. ... Bocskai István 1595-ben ismerkedett meg II. Rudolf császárral Prágában, mint Báthory Zsigmond fejedelem követe. ... 1606. február 9-én aláírja a megegyezést az 1605-ben fejedelemmé választott Bocskaiával. ... 1605. november 11-én Lalla Mehemed nagyvezér Pesten fogadja Bocskait, és a szultán nevében királyi koronát nyújt át neki. Bocskai csak ajándékként fogadja el a koronát – a visszautasítással nyilván nem akarja magára haragítani a szultánt – és kijelenti: „Az országnak elég egy király.” (Ma ezt a koronát is, mint a magyar történelem másik alapvető emlékét, a nagyszentmiklósi aranykincset, a bécsi Kunsthistorisches Múzeumban őrzik. Ha az osztrákok valóban olyannyira „sógorok” lennének, ahogyan azt mi szeretjük hinni, akkor ezeket – méltányosságból – már rég visszaszolgáltatták volna jogos és történelmi tulajdonosának, vagyis Magyarországnak.)

Bocskai tehát önmagát nem királynak, csak fejedelemnek tartja, és a királlyal való viszonyát szerződésben kívánja rendezni.

1604-től harcol a császári csapatok ellen, és hajdúival mindenütt legyőzi azokat. Ezzel kikényszeríti a tárgyalást. 1606. február 9-én Bécsben jön létre az első megegyezés. Megújítják János Zsigmond idejéből való (1568) szabad vallásgyakorlást, és kikötik, hogy az ország élére nádort kell választani. A Szent Koronát Ausztriában, de a határ mellett kell őrizni. A tisztségeket magyarok kapják, vallásra való tekintet nélkül. Bocskai minden híve büntetlen-séget nyer, az ő fejedelmi rangját is elismerik.

Június 23-án újabb megegyezés születik Rudolf biztosaival. A februári pontokat az osztrákok kénytelenek kibővíteni: a vallás szabad gyakorlása a mánásoktól a végvárak katonaságáig kiterjed. A Szent Koronát Magyarországra kell hozni. A tisztségeket csak magyarok kaphatják. Bocskai nemesítései érvényesek. Bocskai utódai öröklik Erdélyt és a Részeket. Bocskai megalapítja a hajdúvárosokat.

Ez a szerződés a lehető legnagyobb szabadságot biztosítja Magyarországnak a Habsburg Birodalom keretei között.

Az már történelmünk megszokott fordulata, hogy Bocskai fantasztikus sikersorozata után öt hónappal meghal. Eppen olyan gyanús körülmények között, mint Szent Imre herceg vagy Zrínyi Miklós... Bécs keze térben is és időben is messzire elér...

De a fejedelem szelleme még ma is tovább él. Neve egyet jelent a szabadság fel nem adásával. A rugalmas és ravasz kompromisszumkészséggel, amely szerződést köt, ha kell, de képes oda-csapni, ha az ország érdeke éppen azt kívánja...

Tanár úr, ön az idén 80 éves. Ez alkalomból olvasóink nevében is kívánom, hogy Isten éltesse sokáig! Erdélyből származik, Olaszországban is tanult, bejárta a világot. Sikeres festő és műtörténész. Tanított egyetemeken, kelendő könyveket írt, egyszerűen: sokat látott. Azt kérem öntől, elevenítsen föl egy-két példát a saját életéből, amikor úgy érezte, igen, így kellene élnünk, ezt kellene tennünk!

Hogyan kellene viselkednünk emberként és magyarként? E kettő szerintem nem elválaszthatatlan egymástól. Az igaz emberek törekvése nem csak saját hasznát keresi, hanem azonos pályán fut nemzete érdekével. Nem azért, mert hívalkodóan mutatja ki hazafi voltát, hanem mert a nemzet fiai összességéből áll, az ő léptekkel halad előre, velük és általuk boldogul vagy foszlik semmivé.

...

Ma minden szó, gesztus és tett, ami a hazafiságra, patriotizmusra utal, gyanúsak számít a közéletben. Ami nem internacionális, multikulturális, az neveltséges, maradi, magyarkodó. A posztkommunizmus – tőkés kizsákmányolóvá átváltott – hatalom ellen tiltakozó megmozdulásokon még az a piros-fehér csíkos történelmi zászló is, amelyre a miniszterelnökök a Parlamentben rendre fölesküsznek...

Megfoszthat-e egy népet ezeréves zászlójától egyetlen sötét korszak önkényes választása? Az árpádsávós zászló a Honfoglalástól kezdve kísérte ezer év történelmét, ma is az erdélyiek között őrizzük. (A háromszínű lobogó csak 1848-ban született meg.) Kizárhatjuk-e az árpádsávós zászlót jelképeink közül csak azért, mert egy szűk csoport néhány hónapig aljas céljaira használta, nyilaskereszttel a közepén?

Lehetséges, persze, hogy van, akiknek a terrort idézi föl az is, ha önmagukban csak a vörös-fehér csíkok lobognak. (Különös, hogy a Parlamentben nem gumibotoznak ezért, csak az utcán...)

Egyszerű a megoldás, lobogjanak a piros-fehér csíkok eredetiben! Az Árpád-ház ugyanis ezt a zászlót 896–1301 között nem ebben a formában használta.

A négy vörös pólyában hét hópárduc aranylott háromszor kettő – kettő, egymással szemben, a negyedik sávban egy, amely jobban fut és visszafordul.

Ez a párducos pecsét függ az Aranybullán, ezt a pajzsot látjuk márványba faragva a várbeli Mátyás-templomban, III. Béla és felesége szarkofágján. „Párducos Árpádról” írt Vörösmarty is. Csak Anjou királyaink helyettesítették azokat családi liliomaikkal, később a Habsburgok nem kívánták visszaállítani az Árpád-házra való utalást. Kellemetlen volt nekik a konkuren-

cia, ugyanis túl sikeresek voltak számukra Árpád-házi királyaink!

Helyezzük vissza a hópárducokat, és az ezeréves lobogó úgy újul meg, hogy közben visszakapja eredeti arcát! Ez már nem sértheti senki (túl)érzékenységét sem ...

Szerencsére a világtörténelem folyamata nem egyenletes. A generációk váltásában gyakran előfordul a bűvópatak-jelenség. Amikor a nagyapák tudása látszólag elvesz, de aztán felbukkan a dédunokákban. Mert az embernek – egyedül az állatvilágban – egyénisége van. Ez annyit jelent, hogy az emberi faj minden egyede különbözik a másiktól. Ez a hangyáknál vagy méheknél nem így van. Azok egyedei, az emberhez képest erősen hiányos személyiségükkel, ugyancsak a megmaradásukért küzdenek, sikeresen. Az egyedek elhullása nem jelenti a faj megsemmisülését, és a faj minden változását a teljes közösség együttesen éli meg.

Az emberi faj azonban különleges egyedeket alkotott. Olyanokat, akik akár egyedül, a nagyobb közösség támogatása nélkül, vagy akár annak ellenében is képesek új útra találni, amelyet aztán később maga a faj követhet, és így képes túlélni valamely válságot vagy létét fenyegető csapást.

Ma ilyen korban élünk. Az egyén magára maradt. A társadalom rövid távú sikerek kergetésére rendezkedett be, szem elől tévesztve a hosszú távú célokat. A száguldó rohamkényszer következtében a nép kezéből kicsúszott az irányítás.

A magára maradt egyénnek önállóan kell gondolkodnia, és ebben a legszűkebb közösségének múltbeli tapasztalatai is segítik őt.

Mi a haza? Ez is egyénileg élhető meg. A haza az a terület, életforma, vidék és hely az ég alatt, amiről fölöslegesen sokat tudunk. És itt a hangsúly a „fölöslegesen” szón található.

Szerethetünk más országokat, embercsoportokat, ismerhetjük őket alaposan is, de csak egyről tudhatjuk azt a sok fölösleges részletet, amely mélységes kapcsolatunk igazi tartaléka, amely biztossá tesz minden hangsúlyt, minden árnyalatot.

Ez a sok fölösleges részlet állandóan átalakul, más és más rétegekbe rendeződik. Egyes részek lesüllyednek tudatunk mélyére, majd felbukkannak meglepően, de soha nem felejtjük el egészen addig, amíg felfogóképességünk ép marad.

...

Festőként ismét csak azt mondhatom: nagy a művészet hatalma. Kár vesztegetni az időt mások sikereinek utánzásával, a siker nem másolható. Saját gyökereinket kell használni, abból indulhat ki az, ami mások számára igazi és való-
ságos.

A mi ezer évünk szilárd alap és bőséges tartalék, abból kell meríteni. Figyeljünk Kodályra. Ő egyike az irányt mutatóknak, az igaziaknak. Ezt mondja: „Ne arra törekedjünk, hogy idegen mintákat utánozzunk, hanem saját gyökereinkből fejlesszük ki a magunk kultúráját.”

A haza egyetlen, élő, szerves egység, amelynek magunk is részét képezzük. Láthatjuk kí-

vülről, de mindig benne vagyunk. Szabadság és rabság egyszerre.

Áld és ver a sors keze, de képes magasba emelni.

összeállította: Léta Sándor

(A könyv megvásárolható a Heltai Gáspár unitárius könyvesboltban, 1055 Budapest, Alkotmány utca 12., Tel: 311-2241.)

Egy rejtőzködő költő Beregújfaluból Beszélgetés Bakos Kiss Károly kárpátaljai költővel

– A kárpátaljai magyar irodalmi életben nagyon divatos a hármas név. Honnét jött az ötlet, hogy te is csatlakozz a háromnevűek klubjához, hiszen első beszélgetésünk során még csak Kiss Károly voltál?

Sajnos vagy szerencsére a magyar nyelvterületen rendkívül gyakori családnévvel születtem. Annak idején csak úgy kíváncsiságból felütöttem a budapesti telefonkönyvet, ahol nyüzsgtek a Kissek, és Károlyból is volt jó néhány. Nyilván Parti Nagy Lajos is azért lett „Parti”, mert a Nagy Lajos már foglalt volt. De, hogy közelebbi példát említsek, Vári Fábián László esetében is az játszott szerepet, hogy választott lakhelyét, Mezővárit nevének részévé tegye, hiszen Fábián László már volt az irodalomban. Úgy tudom, ott Stumpf Benedek András a „keresztapa”, aki maga is variálta nevének elemeit. Ráadásul anyai nagyapám nevének felvétele nem is az én ötletem volt, és nem is szűken vett irodalmi okból. Rendező-drámaíró barátom, Csemer Géza sugalmazta, akinek darabjaiban kisebb szerepeket játszottam. Így juttatott keresethez az egyetem mellett. Ő tette szóvá, hogy a nevem túl gyakori, és rákérdezett édesanyám lánykori nevére. Javaslatára így lettem Bakos Kiss Károly, bár először még csak a szereposztásban, és/vagy a stáblistán. Mivel a nagyapám neve az első tag, összhangzásában is tetszett, gyorsan a magamévá vált. Ha jól emlékszem, a Nagy Zoltán Mihálynak (tudtomon kívül) általában először elküldött írások fejlécén még Bakos-nélküli voltam. Tehát a névválasztás nem volt tendenciózus. Ha ritkább névvel születek, hasonló probléma bennem fel sem merül.

– Már Budapesten és Kárpátalján is megtörtént „Legyen vers” című verses köteted bemutatása. Nem találod furcsának, hogy kárpátaljai létedre, először Budapesten mutatták be a kötetedet?

Egyáltalán nem, hiszen ekkor is gyakorlatilag Budapesten éltem. Röviddel a könyv megjelenése után utaztam fel. Felhős Szabolcs révén, aki a Partium főszerkesztője és az UART, az unitárius alkotók szervezetének a motorja, kínálkozott a lehetőség, és nem volt okom visszatartani. Ekkor már többször publikáltam a

Partiumban, és tagja voltam az azonos nevű szellemi műhelynek. Ráadásul Szabolcs vásárosnaményi, tehát beregiként a „földim” is, és Kárpátalja irányában élénk érdeklődést mutat. Így lett végül az első könyvbemutatóm helyszíne az Alkotmány utcai Heltai Gáspár Unitárius Könyvesbolt. Az, hogy időben megelőzte a kárpátaljai, véletlen. Meg aztán úgy gondolom, egy magyar író a Kárpát-medencében mindehütt otthon van.

– A könyvbemutatóhoz visszatérve, méltató beszédében, Stumpf Benedek András „villoni vándorpoétának” nevezett. Egyetértesz ezzel a meghatározással, ha igen, hová vezet ez a vándorút?

S. Benedek András mesterien bánik a plasztikus és találó jelzős szerkezetekkel, ebben a verbalitás fenoménja. Hogy villoni és vándor, az annyiban igaz, hogy budapesti vándorlásaim során voltam már minden, megfordultam minden rendű és rangú társaságban a nagypolgártól a hajléktalanig. Hol a Kempinskiben vacsoráztam, hol egy építkezésen. Cimborálok egyetemi tanárral és szobafestővel, és valahol ez így természetes. Mindig is az ember érdekelt, személyként, biológiai objektumként, társadalomként egyaránt. Általában és részleteiben a humaniorák. Az anyagi világ, a fizikai „tér” is, mint annak foglalatja és determináló közege. A makro- és mikrokozmosz gömbölyű zárójele. Hiszen a művészet is megismerés. Csak, hogy Novalist idézzem, ez befelé vezet.

Ami a kérdés második felét illeti, arról a másik értelemben vett útról sem tudok okosabbat mondani. Csak otthon szeretnék lenni a világban, mert ez eddig maradéktalanul még soha nem sikerült.

– Korábban említetted, hogy a költészetedre Pilinszky és József Attila versei hatottak a leginkább. Ez ma is így van?

A temporális sorrend kedvéért József Attila és Pilinszky, de nem csak Ők, mindazon nagyok, akik süríteni tudtak. (Bár, hogy a költészetemre mi és mennyiben hat, azt nem is az én tisztem eldönteni. Csak arról beszélhetek, ami, és aki rám, mint befogadóra volt elemi hatással.) Az

alfa és origó József Attila mellett Zelk olyan sorai, mint a „*Megyek az utcán sehova, megyek se ide se oda...*”, vagy Nemes Nagy téli fái örökre kísértének. A kagylóhéjba zárt világegyetemek, ahol minden újraolvasás felér egy ősrobbanással, a történelemmel, a létezéssel, hogy aztán visszahullva egy fekete lyukba, kezdődhessen előlről. Egy időben faltam az egzisztencialistákat, a Schopenhauerből „kinövő” Kirkegaard-t, Heideggert, Camus-t. Az abszurditás kapcsán jutottam Pilinszkyhez. De nemcsak a tömörítés inspirál, hanem az érzékiség és a játék is. Csak példaként, ahogy Nagy László fordít Lorcát, az utolérhetetlen, ahogy Juhász Ferenc szürreális képi alkímiája, vagy nem különben Weöres minden tudáson túli virtuóz naivitása. Az, hogy egy alapjaiban fogalmi művészet stiláris eszközeivel szinte minden kifejezhető, és minden táj bejárható. És itt jelenik meg az S. Benedek által említett vándorpoétaság. A latin vagy keleti ihletettségű szerzeményeimet sajátos szereplőként eleve pszeudo-fordításoknak szántam. (Magad is tanúsíthatod, mennyi időt töltöttünk pl. az egyetem Kelet-ázsiai tanszékén.) Atmoszférájukat és attitűdjüket igyekeztem a „magam hasznára” felhasználni, hogy tágítsam a közölhetőségi horizontot. És a teljesebb skála okán, megkockáztattam a nyelvi esendőséget is, erre Berta Zoltán világít rá. Hogy ne csak a már középiskolai tananyagga vált klasszikusokkal példálózzak, s mivel *csak az boldog, ki játszhat*, olyan *játékmestereket* is szívesen olvasok, mint a fentebb említett Parti Nagy Lajos ön- és mindenirányú fanyar iróniával telt nyelvi leleménye. És sok-sok kortárs szerzőt figyelemmel kísérek még.

Azért, ha önmagam előtt végképp lemeztelemedem, minduntalan visszahullok Radnóti háborzongató klasszikumához, a kései József Attilához és Pilinszkyhez. Ami biztos.

– *Ugyancsak Béni bátyám említette, hogy kis túlzással az Együtt költője vagy, a budapesti bemutatót mégis az unitáriusok rendezték. Mi késztetett arra, hogy felekezetet váltva unitárius legyél?*

Mint azt fentebb már sejtettem, itt nem egy mást kizáró tényezők átfedéséről van szó. Az, hogy az *Együtt* „költője” legyek, egyrészt genetikusan is meghatározott, másrészt általam is szívesen vállalt helyzet. Amellett, hogy az ember bevallottan „kárpátjai”, még nagyon sok minden lehet egy időben. Ez nem frusztrál, és provinciálisnak sem érzem magam tőle. Az a pesti flaszteren is bármikor lehetnék. Ami a kérdés lényegét illeti, ezen a síkon sajátos görbét tettem meg. Már a minden transzcendencia-hitet elsöprő ateista lázadásom kitörése előtt is problémám volt Kálvinnal a predesztináció-elv és a Szervét-ügy kapcsán. Constantinus IV. század elejei szerepéről, az Arisus vs Athanasius-vita, a monofizita-heterofizita

szembenállás „elsimításáról” nem is beszélve. Persze a történettudomány azóta megtanított a korszemlemez elkülönítésére. De a tagadás dacának lassú kifulladását követően Kálvinhoz már semmiképp sem tudtam visszatalálni, hiába bújtam az *Istitutio...-t*. S közben nem mellesleg minden mást is a hasonló témákban. Azt hiszem, „haragszom” a teológiákra, a dogmatikákra, mert a sok baba között elveszett a gyermek. Az egyébként történelmi jelentőségű 1568-as tordai országgyűlés, és Dávid Ferenc nemcsak Sütő Andrást vagy Páskándi Gézát ihlették meg, hanem engem is. Persze Kálvin kapcsán Illyésnek az idevágó költeményének is helyt kell adni.

– *Neked, mint az Együtt szerkesztőbizottsági tagjának, mi a benyomásod, hol tart ma a kárpátjai magyar költészet? Jelentkeztek új, ígéretes tehetségek?*

Úgy hiszem, minden korszakban és mindenütt megteremtődnek a kellő képességgel megáldott emberek, de korántsem minden éra kedvez felszínre kerülésüknek. Jelenünk éppen ilyen. Ma csak a végképp elveszettek, a Tonio Krögerek jussa a hivatásként értelmezett költő-sors, és ők is csak azért vállalták, mert nem tehetnek mást. Pedig biztosan próbálkoznak minden egyéb irányban is. Magam legalább is semmiben sem voltam jó, azaz hogy semmi más nem volt jó nekem.

– *Az Együtt-nél maradva, úgy tudom, hogy a te neved is felvetődött a jövőre távozó főszerkesztő, Nagy Zoltán Mihály utódlása kapcsán. Mit lehet ez ügyben tudni?*

Nagy Zoltán Mihály valóban visszavonhatatlanul úgy határozott, hogy feláll a főszerkesztői asztaltól, s erről már lebeszélhetetlen. Problémát csak az jelent, hogy az azzal együtt járó rengeteg aprómunka miatt is kevés az arra érdemes jelentkező. Aki szóba jöhetne, például az e téren már gyakorlott Penckófer János, vagy aktív pedagógus, vagy egyéb szintű nélkülözhetetlenül fontos tevékenységet folytat. Ha a szerkesztőbizottság mégis a fiatalítás mellett dönt, s ennek kapcsán engem bízna meg, természetesen nem utasítom vissza. Bár kezdetben biztosan a segítségükre szorulnék majd tapasztalatlanságom okán. És mindenképp kihívást is jelentene, mivel eddig csak saját írásaim révén küzdöttem a nyelvi anyag közegellenállásával, és a szerkesztés egyébként is más jellegű küzdelmet ígér. Magam is kíváncsi vagyok hát, miként határoznak majd a kollégák. E téren önön ambíciómnál fontosabb a Kárpátján egyetlen, gutenbergi formában is megjelenő irodalmi periodika prosperitása.

– *A könyved megjelenésében két József Attila-díjas irodalmár is segédkezett. Ennek tükrében, hogyan látod, mennyire igyekszik a jelenlegi törzsgárda az utánpótlás felkutatásában és megteremtésében?*

Talán a példám is igazolja, hogy a *törzsgárda* minden tőle telhetőt megtesz. Sajátos és kissé elkoptatott metaforával élve azért úgy gondolom, akinek szárnya van, előbb-utóbb repülni fog, akinek nincs, azt pedig hiába röptetik. (Remélem magam sem fogok kőként a földre zuhanni.) Emellett korántsem mindegy, milyen a kifutópálya.

Bemutattak minden általuk ismert, az irodalmi életben tekintélynek számító fórumnak és személyiségnek. A többi már javarészt a szerzőn, illetve a mind a két tényező fölötti körülményeken múlik.

– *Hát akkor fejezzük be egy közhelyszámba menő kérdéssel. Milyen terveid vannak a jövőre nézve?*

Már régesrég nem tervezek hosszú távra. Ha késztetést érzek, írok. Ha adódik valami nekem

tetsző feladat, elvállalom. S hogy az egy hónapig tart-e vagy tíz évig, netalán tovább is, az jobbra megjósolhatatlan.

A fejünk fölött birodalmak és világrendek omlottak össze. Paradigmák keletkeznek és tűnnek el. Korom folytán személyiségileg is akkor kellett megszilárdulnom, amikor a környezetemben semmi nem volt az. A környezeti feltetelekhez való alkalmazkodás nem csak a biológiai fennmaradás kulcsa.

Persze körvonalazódnak különféle tervek a fejemben egy második kötet kapcsán is. Alakulóban is van, de hogy milyen végső formát ölt majd, és mikorra, arról most még korai lenne nyilatkoznom. A magam kevés eszközével azért továbbra is azon leszek, hogy ne *görbüljön meg a világ gyémánt*.

Felhős Szabolcs

Gyerekeknek

Ottó bácsi meséi: *Panelházi Panelka*

A budai hegyeken innen, a Dunától nem messze van egy lakótelep, ahol ti is laktok a szüleitekkel. Itt lakott Aranyhajas Baba. Ezt a szép nevet a mamája találta ki. Az igazi neve Noémi volt, de így csak az iskolában hívták.

– Jaj, jaj... – nyújtózkodott ma reggel Mamuka –, hasunkra süt a nap... áááá... á... – ásított hozzá.

– Nem akarok felkelni – fúrta bele fejét Aranyhajas Baba a párnába.

– Jesszusom elkések! – ugrott ki az ágyból Mamuka. Sietve készülődött: fürdőszoba, konyha, tükör, fésű, öltözés, kávé és zutty! Eltört egy tányér, leesett a vajás kenyér...

– Kislányom, bogaram, édesem, szépen elmosogatsz és bevásárolsz!

– De én iskolába megyek – tiltakozott Aranyhajas Baba.

– Bolondocska babája Mamukának, hát ma szombat van, nincs sulis. – Azzal mint a szélvész elviharzott Mamuka a supermarketba, ahol pénztáros volt.

A születésnap buli miatt tele volt a mosogató piszkos edénnyel, csészével és még ki tudja, mivel.

Aranyhajas Baba ásított, félig csukott szemmel kimászott az ágyából. Bekapcsolta a számítógépét, előkotorta a telefonját, és bepötyögte Papukája bonyolult külföldi számát.

– Tessék parancsoljon velem – mondta egy vékony hang. A mobilból valaki összevissza karattyolt, mire Aranyhajas Baba kikapcsolta.

– Miért hívtál? – kérdezte az előbbi vékony hang. – Itt vagyok az ablakban.

– Jééé... hát te ki vagy?

– Hívtál, hát itt vagyok! A nevem Panelházi Panelka, de csak szólíts egyszerűen Panelkának.

– Mindjárt elájulok – mondta Aranyhajas Baba –, én a Papukámat hívtam, nem téged.

– Tévedés. Te engem hívtál, nézd meg a mobilodat, ha nem hiszed. De mondd inkább a kívánságod, mert nincs sok időm.

Panelka rámosolyodott. Nagyon szép kislány volt ő is, csak a haja nem szőke, hanem koromfekete, tüskés. Arca kerek, szeme csillogó.

– Én lakótelepi tündér vagyok, ha nem tudnád! Segítek a kulcsos gyerekeknek, világos? – ezzel Panelka megfogta a kislány kezét, és kiszálltak a konyhába.

– Hát ilyet! – Te tudsz repülni?

– Naná, minden tündér tud – mondta Panelka –, és szigorú arccal a mosogatóra nézett.

– Tányér, csésze, kiskanál: ragyogj, mint a napsugár, ollé? – Mit szólsz? – nézett Panelka Aranyhajas Babára.

– De jó ... most már csak be kell vásárolnom. Itt a cédula.

– Muti! – kapta ki a kezéből Panelka. – Aha! Semmiség, figyelj! – azzal Panelka két nagy kört rajzolt a levegőbe, és odaszólt Aranyhajas Babának: – Csukd be a szemed, majd nyisd ki!

Mire kinyitotta, az asztalon minden ott volt: tej, kenyér, kifli és három banán.

– És most megyek, Aranyhajas Baba, de mondd meg a mamádnak, elég volt a becézésből, nem vagy már óvoda, igaz, Noémi? A számat tudod... – és Panelka huss!, eltűnt, mint a köd.

Így ismerkedett meg Noémi Panelkával.

A következő számban folytatjuk.

Főtanács és Zsinat 2008 végén Erdélyben

Új főtisztségviselők az Erdélyi Unitárius Egyházban

Főjegyző: **Nagy László**

Közügyigazgató: **Kovács István**

Főgondnokok: **Csáka József és
Máthé Dénes.**

Bálint Benczédi Ferenc az Erdélyi Unitárius Egyház 31. megválasztott püspöke 1952-ben született Segesváron. 1975-ben a teológia elvégzése után Marosvásárhelyen segédlelkész, majd 1977-től Désfalván végezte 18 éven keresztül a lelkési szolgálatot. 1994. február elsejétől a Kolozsvár-belvárosi unitárius egyházközség lelkésze.

Lelkészszentelés

A Zsinaton ünnepélyes keretek között tizenöt fiatal lelkészt szenteltek fel, melynek során léptek a rendes lelkészek sorába.

A felszentelt lelkészek: *Barabás Zsolt, Buzogány-Csoma István, Demeter Sándor Lóránt, Gál Zoltán, Hegedűs Tivadar, Kardos József, Lakatos Sándor, Makkai-Ilkei Ildikó, Nagy Adél, Pál János, Rácz Norbert, Solymosi Alpár, Solymosi Zsolt, Szabó Előd, Tőkés Lóránt.* Lelkési munkásságukra Isten gazdag áldását kérjük!

2008. december 4-5-én tartotta az Erdélyi Unitárius Egyház Fehéregyházán az egyházi testületi üléseket (Főtanács és Zsinat), mely alkalommal került sor az egyház új főtisztségviselőinek megválasztására.

Az Erdélyi Unitárius Egyház új vezetősége a következő:

Püspök: **Bálint Benczédi
Ferenc**

Forrás: Unitárius Közlöny 2008. decemberi szám.

(A fényképeket Jakabffy Tamás készítette)

Szinte Gábor: Bolyai János (2002)